

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

13 fevral 2015-ci il № 06 (15) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

Əlçatmaz,
ün yetməz
aləmə
çağırış

Alim
Qasimov

»»» səhifə 4

“Tərcümə
Mərkəzində
təsadüfi adam
yoxdur”

Etimad
Başkeçid

»»» səhifə 9

“Dublyaj
iş i yüksək
həssaslıq
tələb edir”

Şövqi
Hüseynov

»»» səhifə 17

“Mənim aləməmdə sükut məhvə bərabərdir”

»»» səhifə 12-13

ANONS

Azərbaycan kitabı
Belarusda

»»» səhifə 3

Tariyel Vəliyevin yada
düşməyən yubileyi

»»» səhifə 4

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı

»»» səhifə 5

Xoşbəxtlik haqqında
sükut

»»» səhifə 8

Tərcümə nə vaxt yararlı?

»»» səhifə 10

Alberto Moravianın
“Xoş keçən məclis”i

»»» səhifə 14

Gözləri danışan Adam

»»» səhifə 15

Fəridəddin Əttarın
hekayətləri

»»» səhifə 16

Zahid Sarıtorpağın
şeyrləri

»»» səhifə 18

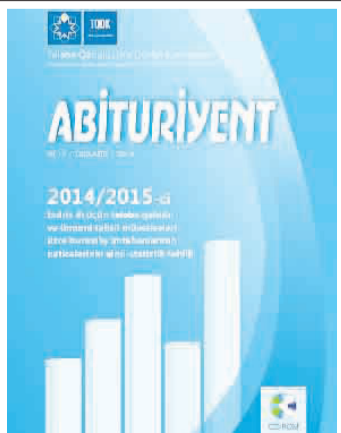
Qanadlı hisslərin rəssamı

»»» səhifə 20

Belarusda yaşayan
azərbaycanlı “Pikasso”

»»» səhifə 22

“Abituriyent”
jurnalının
12-ci sayı
təqdim olundu

»»» səhifə 3

Marçello
Mastroyanni:
“Mən əsl
italyanam”

»»» səhifə 23

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev "ASAN ödəniş" sistemi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Fərman imzalayıb. Fərmanda qeyd olunub ki, "ASAN ödəniş" sistemi haqqında Əsasnamə təsdiq edilsin.

Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılması ilə bağlı təkliflərini üç ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Prezidentinə təqdim etməlidir. Nazirlər Kabinetinin normativ hüquqi aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını üç ay müddətində təmin edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat verməlidir. "ASAN ödəniş" sistemində qoşulmaq üçün texniki tələbləri və "ASAN ödəniş" sistemindən istifadə qaydalarını iki ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla müəyyən etməlidir. Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını nəzarətdə saxlamalıdır və bunun icrası barədə beş ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat verməlidir.

Ədliyyə Nazirliyi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının və normativ xarakterli aktların bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını təmin edib Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə məlumat verməlidir.

İlham Əliyev "ASAN ödəniş" sistemi haqqında Əsasnaməni təsdiq edib

Maliyyə Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə birlikdə, "ASAN ödəniş" sisteminin fəaliyyətinin təşkili, idarə olunması və saxlanılması xərclərinin maliyyələşdirilməsinə dair təkliflərini bir ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etməlidir.

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanlar (vəzifəli şəxslər) infor-

masiya sistemləri və ehtiyatlarının "ASAN ödəniş" sistemində qoşulması üçün zəruri tədbirlər görməlidirlər. İnzibati cərimə növündə inzibati tənbeh tətbiq etmə haqqında qərarların, yol hərəkəti qaydaları əleyhinə olan inzibati xəta haqqında protokolların, xüsusi texniki vasitələrin köməyi ilə aşkar olunmuş inzibati xətlərin törədilməsinin foto və ya video görüntülərinin real vaxt rejimində "ASAN ödəniş" sistemində ötürmək məqsədilə proqram təminatının

dayanıqlı, fasiləsiz və təhlükəsiz fəaliyyətini təmin etməlidirlər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi "ASAN ödəniş" sisteminin fəaliyyətinin təşkili və ondan səmərəli istifadənin təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər görməlidir.

"ASAN ödəniş" sistemi vasitəsilə bu Fərmanın 5-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş dövlət orqanları arasında məlumat mübadiləsinə və əməliyyatları təhlükəsiz və operativ şəkildə həyata keçirmək məq-

sədi ilə vahid inteqrasiya və mobil xidmətlər şlüzündən (m-Gov) istifadə olunmasını təmin etməlidir.

Azərbaycan Respublikası Xüsusi Dövlət Mühafizə Xidmətinin Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Agentliyi dövlət orqanlarının "ASAN ödəniş" sistemində qoşulması üçün onları zəruri telekommunikasiya kanalları ilə təmin etməlidir. "ASAN ödəniş" sisteminin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görməlidir.

Yeni yaradılan "Kulturaplus" internet televiziyasının təqdimatı olub

Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Azərbaycan Yarıdıcılıq Fondu və Bakı Slavyan Universitetinin təsis etdikləri "Mədəniyyət Plyus" İctimai Birliyinin nəzdində yaradılan "Kulturaplus" internet televiziyasının təqdimatı olub. Bununla bağlı keçirilən tədbirdə Azərbaycan Respublikasının millətlərə, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri Kamal Abdullayev çıxış edərək Prezident İlham Əliyevin ölkəmizdə multikulturalizmin inkişaf etdirilməsi istiqamətində gördüyü işlərin bu ideyanın meydana gəlməsində əsas rol oynadığını deyib. O, bildirib ki, Azərbaycan bu gün çoxmillətli, çoxkonfessiyalı bir ölkə kimi bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Azərbaycanda bütün dirlərin, millətlərin nümayəndələrinə diqqət eyni səviyyədədir. Elə multikulturalizmin əsas şərtlərindən biri də budur.

Dövlət müşaviri deyib ki, yeni yaranan internet televiziya vasitəsilə Azərbaycan həqiqətləri, ölkəmizdəki inkişaf prosesləri müxtəlif dillərdə dünya ictimaiyyətinə çatdırılacaq. Bu televiziya Azərbaycanın maarifçilik ənənələrinə uyğun olaraq, keçmişimizi, milli mənəvi dəyərlərimizi,

mədəni irsimizi öyrənməyi, multikulturalizmin və toleranlığın həyat tərzinə çevrildiyi Azərbaycan gerçəkliyinin təbliğini qarşısına məqsəd qoyub.

Rabitə və yüksək texnologiyalar naziri Əli Abbasov deyib ki, bu gün Azərbaycan beynəlxalq aləmdə həyata keçirdiyi böyük

layihələri ilə tanınır. Son 10 ildə Azərbaycan, həm də regionun mənəvi mərkəzinə çevrilib. Ölkəmizdə hər il multikulturalizm, mədəniyyətlərə diqqət və digər mövzularda beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi heç də təsadüfi deyil. Dünyanın bir çox yerlərində münaqişələr baş verir, ancaq Azərbaycanda fərqli dinlərin və millətlərin nümayəndələri sülh və dostluq şəraitində yaşayırlar.

Tədbirdə məlumat verilib ki, "Kulturaplus" internet televiziyasının əsas məqsədi dünyanın müxtəlif ölkələrində Azərbaycana olan münasibətin həmin ölkələrin cəmiyyətləri tərəfindən tənzim edilməsinə kömək etməkdir. Burada, eyni zamanda, dünya ictimaiyyəti üçün önəmli şəxsiy-

yətlərin – siyasətçilərin, incəsənət nümayəndələrinin və ictimai xadimlərin Azərbaycan haqqında fikirləri səslənəcək. Onlar Azərbaycana olan münasibətləri ilə, dünyada Azərbaycan həqiqətlərinin daha effektiv şəkildə yayılmasını təmin edəcəklər.

İnternet televiziyada materiallar Azərbaycan, ingilis, rus və digər dillərdə təqdim ediləcək. Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin maddi-texniki dəstəyi ilə yaradılan televiziya dünyanın istənilən nöqtəsindən müraciət edə bilən və bu zaman dil baryeri ilə qarşılaşmayan auditoriya üçün açıq bir teleməkandır. Tamaşaçılar "Kulturaplus" televiziyasında həm Azərbaycan, həm də bütövlükdə dünya barədə maraqlı verilişlər izləyəcəklər.

İnternet televiziyasının fəaliyyətinə televiziya və mətbuat sahəsində kifayət qədər təcrübəsi olan və ictimaiyyət tərəfindən tanınan simalar cəlb edilib.

"Qızıl Kəlmə" Ədəbi Mükafatı elan edilib

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi "Qızıl Kəlmə" Ədəbi Mükafatını elan edib.

Nazirlikdən APA-ya verilən məlumata görə, mükafat 2014-2015-ci illər üzrə yüksək bədii və sənətkarlıq keyfiyyətlərinə malik ədəbi əsərləri dəyərləndirmək, təbliğ etmək, istedadlı ədiblərin səmərəli yaradıcılıq axtarışlarına zəmin yaratmaq məqsədi ilə elan olunub.

Mükafat nəsr əsərləri (roman, povest, hekayə və hekayələr silsiləsi), poeziya əsərləri (poema, şeirlər və mahnı mətnləri), tənqid, ədəbiyyatşünaslıq və publisistika əsərləri, orijinaldan bədii tərcümə

yoxdur, mükafat iki ildən bir may ayının ilk ictimaiyyətində verilir.

Mükafat rəmzi simvol (döş nişanı), diplom və pul mükafatından ibarətdir.

Namizədlərin irəli sürülməsinə dair elan mətbuatda dərc edildikdən sonra yaradıcılıq təşkilatları, nəşriyyat, redaksiyalar və əvvəllər mükafata layiq görülmüş şəxslər namizəd irəli sürə bilərlər.

Bir təşkilat, şəxs mükafata hər nominasiya üzrə yalnız bir namizəd təqdim edə bilər.

İşlər fevral ayının 16-dan aprelin 20-si son təqdimat gününə qədər olmaqla, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə təqdim olunmalıdır.

Mehriban Əliyeva Xalq artisti Əlibaba Məmmədovla görüşüb

Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva fevralın 10-da Xalq artisti Əlibaba Məmmədovun 85 illik yubileyi münasibətilə xanəndə ilə görüşüb.

Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə milli musiqi mədəniyyətimizin görkəmli nümayəndəsi, Xalq artisti, muğam, təsnif və xalq mahnılarının mahir ifaçısı Əlibaba Məmmədovun 85 illik yubileyi münasibətilə xanəndənin həyat və yaradıcılığına həsr olunan yeni musiqi albomu nəşr edilib. Topluda ustad xanəndənin uşaqlıq və gənclik illərindən, zəngin və unudulmaz hadisələrlə yadda qalan yaradıcılıq yolundan söhbət açılır.

Mehriban Əliyeva bildirib ki, alboma xalq musiqisinin incəliklərini, klassik Azərbaycan poeziyasının nümunələrini gözəl bilən və öz orijinal ifa üslubu ilə Azərbaycan milli musiqi xəzinəsini zənginləşdirən Əlibaba Məmmədovun həyat və fəaliyyətindən bəhs edən kitab, onun müəllifi olduğu mahnı və təsniflərin not yazılarının yer aldığı iki nəşr və xanəndənin ifasında xalq mahnıları, təsniflər və muğamlardan ibarət 4 CD daxildir.

Mehriban Əliyeva Əlibaba Məmmədovun milli xanəndəlik məktəbinin ənənələrinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsində əvəzsiz xidmətlərini olduğunu vurğulayıb.

Əlibaba Məmmədov ona göstərilən diqqət və qayğıya görə birinci xanıma minnətdarlığını bildirib, Mehriban Əliyevanın birbaşa himayəsi ilə son illər Azərbaycanda muğam sənətinin qorunması, inkişafı və təbliği sahəsində böyük işlərin görüldüyünü söyləyib.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Nəriman Əbdülrəhmanlı

Redaksiya heyəti: Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Qızılqul Abdinova, Nərinqül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fəda, Rövşən Danyeri

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 518

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05

“Abituriyent” jurnalının 12-ci sayı təqdim olundu

Fevralın 11-də «Kempinski Hotel-Badamdar» mehmanxanasında Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının “Abituriyent” jurnalının 12-ci sayının təqdimatı keçirilib. Tədbirdə çıxış edən TQDK sədri Məleykə Abbaszadə deyib ki, jurnalda bütün növ imtahanların, proseslərin təhlili, o cümlədən, imtahanların məzmununun elmi-metodik təhlili, həmçinin imtahan nəticələrinin elmi-statistik təhlili verilib. Təhlillər həm bütövlükdə ölkə üzrə, həm də bölgələr və ayrı-ayrı təhsil müəssisələri üzrə aparılıb. Nəticələr əvvəlki illərlə müqayisə edilərək, dinamika müəyyən olunub. İmtahan nəticələri müxtəlif aspektlərdən təhlil olunub.

Sonra M.Abbasazadə aparılan təhlillər əsasında əldə olunan ümumi qənaətləri açıqlayıb.

Orta məktəblərdə keçirilmiş imtahanların nəticəsindən danışıq TQDK sədri bildirib: “Azərbaycanda 9-cu və 11-ci siniflərin şagirdləri arasında nəinki minimal tədris proqramını mənimsəməyənlər, hətta oxumağı və yazmağı bacarmayanlar da aşkar olunub.

Belə şagirdlərin hansı bilik və bacarıqlar sayəsində 9-cu və hətta 11-ci sinifə qədər gəlib çatması TQDK üçün müəmma olaraq qalır. 11-ci siniflər üzrə oxumağı və yazmağı bacarmayan şagird-

lərin rayonlar (şəhərlər) üzrə sayı Ağcabədi və Masallı rayonlarının hərəsində 1 nəfərdir. 9-cu siniflər üzrə isə belə şagirdlərin sayı aşağıdakı kimidir: Cəlilabad və Yevlax rayonlarının hərəsində 6 nəfər, Ağcabədi və Masallı rayonlarının hərəsində 5 nəfər, Göygöl, Laçın, Sabirabad və Tovuz rayonlarının hərəsində 4 nəfər, Biləsuvar, Füzuli, Gədəbəy, Goranboy, Göyçay, İmişli, Quba, Şəmkir və Xaçmaz rayonlarının hərəsində 2 nəfər, Bakı şəhəri, Abşeron, Ağstafa, Bərdə, Lənkəran, Qazax, Tərtər və Zaqatala rayonlarının hərəsində 1 nəfər”.

TQDK sədri deyib ki, 9-cu siniflər üzrə buraxılış imtahanında bölgələr arasında ən yüksək nəticəni Şahbuz rayonu, Sumqayıt, Naxçıvan, Bakı və Mingəçevir şəhərləri, Ordubad, Qubadlı, Abşeron və Qax rayonlarının şagirdləri göstəriblər. Ən aşağı göstəricilər isə Ağcabədi və Sabirabad rayonlarının şagirdləri arasında qeydə alınıb: “9-cu və 11-ci sinif şagirdlərinin hər bir fənn üzrə nəticələrinə nəzər salsaq, görürük ki, ən yaxşı nəticələri türk liseyləri, Təhsil Nazirliyi tabeli və özəl liseylərin şagirdləri əldə ediblər”.

Məleykə Abbaszadə daha sonra deyib ki, bu il Azərbaycan bölməsində I qrupda abituriyentlər ən çox Bakı Dövlət Universitetinin “Riyaziyyat müəllimliyi”, II qrupda Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin “Maliyyə”, III qrupda Azərbaycan Dillər Universitetinin “Xarici dil müəllimliyi (ingilis dili üzrə)”, IV qrupda isə Azərbaycan Tibb Universitetinin “Müalicə işi” ixtisaslarına üstünlük veriliblər. I ixtisas qrupundan başqa, digər ixtisas qruplarında rus bölməsi abituriyentlərinin seçimi Azərbaycan bölməsi ilə eyni olub. I ixtisas qrupunda rus bölməsinin abituriyentləri Bakı Ali Neft Məktəbinin “Neft-qaz mühəndisliyi” ixtisasına üstünlük veriliblər”.

TQDK sədri bildirib ki, ötən il Azərbaycanda imtahan verən abituriyentlərin 46.9 faizi (43 462 nəfər) imtahan verdikləri fənlərin ən azı birindən 0 bal toplayıb. 0 ballıların faizi IV qrupun kimya fənni üzrə daha yüksəkdir.

Onun sözlərinə görə, qəbul imtahanlarında iştirak edən abituriyentlərin 46.9 faizi imtahan verdikləri fənlərin biri və ya bir neçəsi üzrə test suallarına ya cavab verməyib, yaxud cavabları təhlil aparmadan, təsadüfi qaydada seçib: “Belə abituriyentlərin yanlış cavablarının sayı düzgünlərin sayından qat-qat çox olub, nəticədə düzgün cavabların yanlış cavablar nəzərə alınmaqla təhvil edilmiş qiyməti 0-dan kiçik alınıb və qəbul qaydalarına əsasən, 0-a bərabər qəbul olunub. TQDK şagird və abituriyentlərin nəinki imtahan fənlərinə, həmçinin, ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan bütün fənlərə lazımı diqqət göstərməsinin tərəfdarıdır. Sırr deyil ki, hazırda məktəblərdə yuxarı sinif şagirdlərinin, əsasən, seçdikləri ixtisas qrupuna aid fənlərə üstünlük verməsi, digər fənləri isə, heç olmasa, proqramın minimum tələbləri səviyyəsində öyrənməməsi, məktəb rəhbərlərinin də bu vəziyyətə göz yumması halları mövcuddur. Məktəb rəhbərləri, eləcə də müəllimlər, şagirdlərin bütün fənlər üzrə ən azı minimum proqram həcmində bilik almasına nail olmalı, imtahana düşən fənləri yaxşı bildiklərinə görə digər fənləri lazımınca öyrənməmələrinə güzəşt etməməlidirlər”.

Onun sözlərinə görə, bu vəziyyət ən çox fizika, kimya, biologiya, riyaziyyat, ingilis dili fənlərinə aiddir. “İstənilən halda bunun real səbəbləri aydınlaşdırılmalı və həmin fənlərə münasibətin dəyişdirilməsi üçün tədbirlər görülməlidir”.

TQDK sədri bildirib ki, qurumun apardığı araşdırmalardan biri də gender məsələləri ilə bağlıdır: “Biz 1996-cı ildən başlayaraq, bu məsələləri izləyirik. Qızların və oğlanların bilik səviyyəsi, maraqları necə fərqlənir? Qızların təhsil alma imkanları necədir? Ölkə üzrə ümumi nəticələr pis deyil. Qızlarımız ali məktəbə qəbulda da, bilik səviyyələrində də oğlanlarla eyni səviyyədədir. Amma cənub bölgəsində, qızların təhsil almaq imkanı məhduddur. Biz bunu təkə ali məktəblərə qəbul zamanı yox, buraxılış imtahanlarında da müşahidə etmişik. Axırıncı 3 ildə buraxılış imtahanlarının nəticələri göstərir ki, 9-cu sinifdəki qızların sayı 11-ci sinifə çatanda azalır.

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin abituriyent qəbulu zamanı 30 faizdən çox boş yer qalıb. Təkcə ödənişli yerlər yox, dövlət sifarişli yerlər də boş qalıb. Bu il Prezident tərəfindən kənd təsərrüfatı ili elan olunub. Beş ildən sonra bu sahədə mütəxəssislərə ciddi ehtiyac yaranacaq”.

Daha sonra çıxış edən Təhsil nazirinin müavini Ceyhun Bayramov, Bakı Dövlət Universitetinin rektoru Abel Məhərrəmov, Bakı Ali Neft Məktəbinin rektoru Elmar Qasımov aparılmış təhlillərin təhsilin müxtəlif pillələrində mövcud vəziyyət haqqında ətraflı məlumat əldə etmək və çatışmazlıqların aradan qaldırılması yollarını araşdırmaq üçün əvəzsiz mənbə olduğunu bildiriblər.

Qızılgül ABDİN

AMEA-nın Folklor İnstitutunda əməkdaşlıq memorandumu imzalanıb

Fevralın 11-də AMEA-nın Folklor İnstitutunda adıçəkilən qurum ilə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi Metodik Mərkəzi arasında əməkdaşlıq memorandumu imzalanıb.

İnstitutdan APA-ya verilən məlumata görə, tədbiri giriş sözü ilə açan AMEA Folklor İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Muxtar Kazımoğlu (İmanov) başçılıq etdiyi institutun Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi-Metodik Mərkəzlə çoxdan əməkdaşlıq etdiyini bildirib. O, Folklor İnstitutunu Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə bir çox sahələrdə ortaq cəhətlər birləşdirdiyini, bu iki qurumun vaxtaşırı birgə tədbirlər keçirdiyini vurğulayıb: “Biz qarara gəldik ki, əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün yeni hüquqi baza yaradaq.”

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi Metodik Mərkəzinin direktoru, fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor Vilayət İsmayilov bildirib ki,

rəhbərlik etdiyi mərkəz AMEA-nın Folklor İnstitutu ilə birgə müxtəlif tədbirlər keçirib. O, qeyd edib ki, əməkdaşlıq nəticəsində son zamanlar folklor turizminin ölkəmiz üçün gərəkliliyi ortaya çıxıb.

Sonra hər iki qurumun rəhbərləri əməkdaşlıq memorandumunu imzalayıblar. Sənəddə qeyd olunur ki, hər iki qurum mövcud qanunvericiliyə, öz nizamnamələrinə uyğun olaraq, qeyri-maddi mədəni irsin qorunması, dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsi məqsədilə xalqımızın milli-mənəvi sərvətlərinin, mədəni irsinin, folklor nümunələrinin öyrənilməsi, eləcə də ölkədə folklor turizminin inkişafı, qeyri-maddi mədəni irs nümunələrinin qorunması və təbliği üzrə birgə tədbirlərin keçirilməsini üzərinə götürür.

“Serbcə-azərbaycanca lüğət” çap edildi

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yeni nəşrləri seriyasından “Serbcə-azərbaycanca lüğət” kitabı işıq üzünə gəlib.

7000 sözdən ibarət kitabda lüğətdən istifadə qaydaları, əlifba haqqında bilgiler, eynimənalı ortaq işlək sözlərin qısa siyahısı və hər iki ölkənin əlamətdar günləri barədə məlumatlar yer alıb.

Kitab serb və Azərbaycan dillərini öyrənmək istəyənlər üçün nəzərdə tutulub. Lüğətin tərtibçisi Aynur M.Qarayevdir. Nəşrin redaktorları yazıçı-tənqidçi Yasmina Mixayloviç və akademik Kamal Abdulladır.

Azərbaycan kitabı Belarusda

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi fevralın 11-də Belarusun paytaxtı Minsk şəhərində keçirilən XXII kitab sərgisinə qatılıb. Sərginin Fəxri qonağı Çin Xalq Respublikasıdır.

40-a yaxın ölkənin iştirak etdiyi sərgidə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə hazırlanan stenddə 200 adda kitab nümayiş etdirilib.

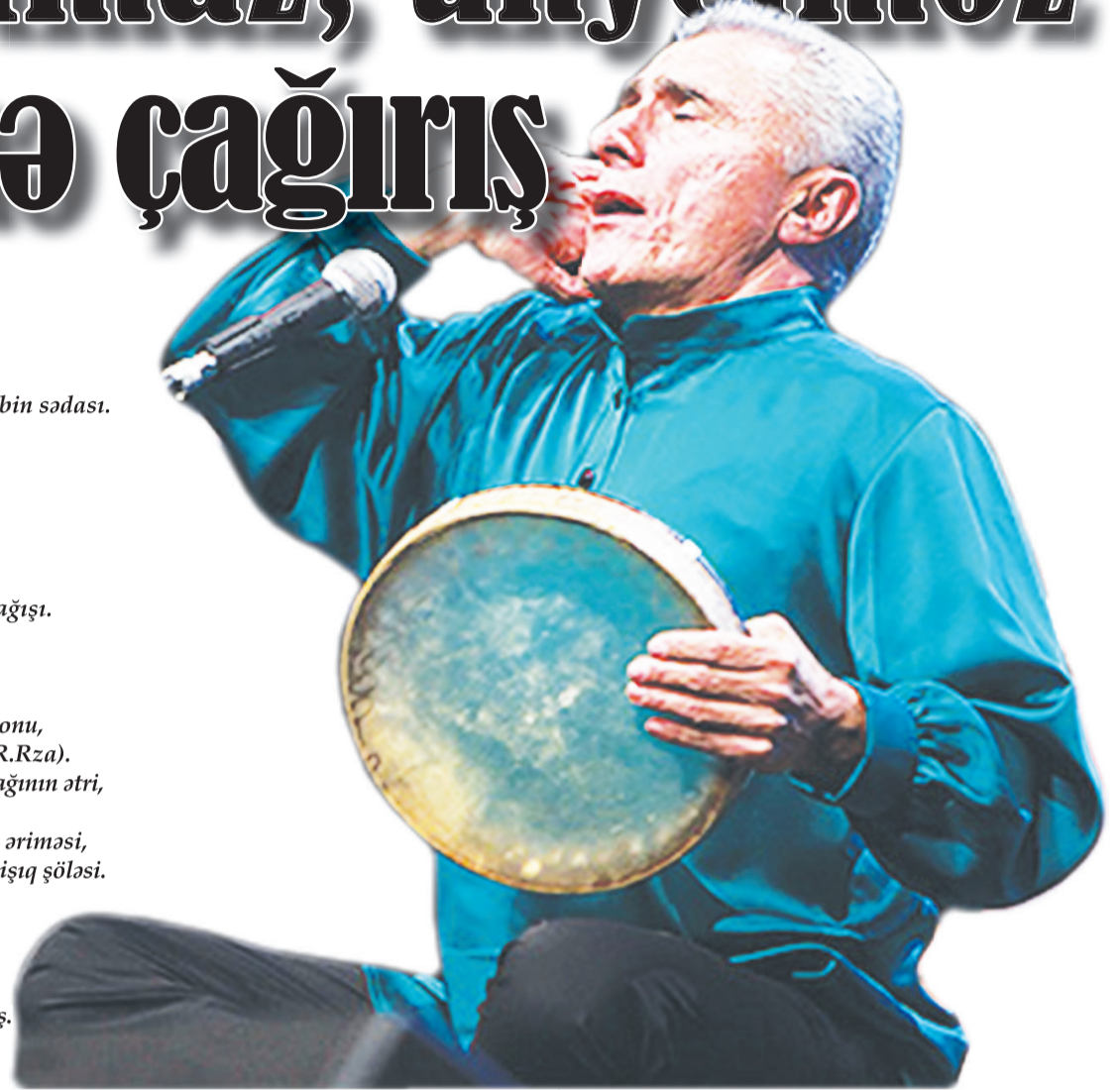
İştirakçılara Azərbaycan respublikasının tarixini, mədəniyyətini özündə əks etdirən kitablarla yanaşı, 2015-ci il Avropa oyunlarının keçirilməsi ilə bağlı kitabçalar və fleyrlər paylanıb.

Qeyd edək ki, sərgidə Azərbaycan Tərcümə Mərkəzini Yaşar Əliyev və Mahir Qarayev təmsil edir. Sərgi 15 fevral tarixinə qədər davam edəcək.

Aydın ƏHMƏDOV

Əlçatmaz, ünyetməz aləmə çağırış

Əsl sənət, əsl sənət əsəri insanları heyrləndirmək səviyyəsinə yüksəlsə, həqiqi mənada möcüzəyə çevrilir. Dünya şöhrətli xanəndə, qəlbləri fəth etmiş muğam ustası Alim Qasimov özünün bənzərsiz və ecəzkar ifası ilə uzun illərdir ki, insanlara möhtəşəm sənət möcüzələri bəxş edir, ürəkləri rıqqətə gətirir.

Böyük şairimiz Rəsul Rzanın insan duyğularının fəlsəfi inikası olan "Rənglər" silsiləsinə aid şeirlərindən birində gözəl bir deyim vardır: "Gördüklərimizdən artıq görmək istəməsək, hər rəng adı boyadır". Bu mənada Alim Qasimov sənətinin dərinliyinə vardığıca sözün və musiqinin vəhdətindən doğulmuş bu əsrarəngiz səs dünyası qəlblərdə izaholunmaz hisslər yaradır, adi həyat həqiqətləri yeni məna çalarları kəsb edərək onu dinləyənləri düşündürməyə, gerçəklikdə qeyri-adilik axtarmağa sövq edir, insanları öz dünyasından ayıraraq nağıllı, əfsanəvi aləmə qovuşdurur.

Qələmə aldığım aşağıdakı sətirlər böyük sənətinin qəlb dünyamda yaratdığı işıqlı, məhrəm duyğuların əsk-sədasıdır.

*Sehrlı-sirli aləm,
Ali məqam.
İlahi nida,
Şafəq saçan ziya.
Nisgilli urəklərin fəryadı,
Dünyanın ağrı-acısı dolmuş qəlbın sədası.
Göylərə ucalan imdad duası.
Vətən harayı,
Müqəddəs ruhların çağırışı,
Haqqı tapdanmışların ahı.
Təmizliyin məhək daşı,
Günahlı dünyanı günahsızlığa
çıxaran nur yağışı.
Səs ümmanın şəriksiz sahibi,
Dərmansız dərdlərin məlhəmi,
Qaliblərin təntənəsi.
Qəmlə yoğrulmuş iztirablarm sonu,
"Qızmar səhrada bir içim su" (R.Rza).
Qərrib ölkədə bir ovuc Vətən torpağının ətri,
Ürəyə dolmuş böyük kədərin
damla-damla əriməsi,
Zülmət düzdə qəlbə ümid gətirən işıq şöləsi.
Haqqa, ədalətə açılan pəncərə,
Həqiqətə dönmüş möcüzə,
Dillərdə söylənəcək əfsanə.
Ülvyyəyə, saflığa qayıdış,
Əlçatmaz, ünyetməz aləmə çağırış.
Təkrarsızlıq..., təkrarsızlıq...,
təkrarsızlıq...*

“Deyin, siqareti tərgitsin...”

yaxud Tariyel Vəliyevin yada düşməyən yubileyi

○ “Tariyel Vəliyev lazım olduğundan artıq təvazökar insan idi. Bəlkə də bu ziyadə təvazökarlığı olmasaydı, həkimlər kimin həyatı ilə oynadıqlarının fərqi olardı?” 2012-ci ilin aprelinde tanınmış rejissor Tariyel Vəliyev Mərkəzi Klinikada dünyasını dəyişəndə yazmışdım bu cümlələri.

Onunla ilk müsahibəm 2009-cu ildə “Lent.az” saytında çıxmışdı. Onda 40-a yaxın tamaşanın rejissoru təşəkkürünü belə ifadə etmişdi: “Mənə böyük yaxşılıq etmişsiniz”.

...Ötən il onun 70 illik yubileyi oldu. “Səni axtarıram”, “Bağışla”, “Səndən xəbərsiz”, “Evləri köndələn yar”, “Sən həmişə mənimləsən”, “Ötən ilin son gecəsi” kimi sevimli televiziya tamaşalarımızın rejissorunun yubileyi sakit, səssiz keçdi. Heç kimi qınamalı deyil. Dünya qarışıb, vaxt da daralıb elə bil. Amma hərdən, bu qarışıq dünyada düz adamlardan ötrü qərubsəyəndə, Tariyel müəllimin oğlu Vüqar Vəliyevlə söhbətləşirəm. Oğulun ata haqqında xatirə danışması – bəlkə də ən böyük rejissorların belə tamaşaçıya çatdırı bilməyəcəyi kədərli səhnələrdir...

...Yay gələndə mənim üçün istirahət günləri bayram olurdu. Bilirdim ki, atam evdə olacaq. Səhər açılan kimi qaçırdım pəncərənin qabağını. Elə ki, görürdüm külək yoxdur, sevinirdim. Deməli, atam bizi dənizə aparacaq.

caq. Atam isə bəhanə edirdi ki, külək var, dəniz dalğalıdır. Amma sonda təslim olurdu...

...Rejissor kimi çox şeyləri özüm götürmüşəm ondan. Əvvəllər bu mövzuda çox danışmazdıq. Çalışırkı məni öz müəllimlərimin öhdəsinə versin. Son vaxtlar gördüyüm işləri də müzakirə edirdik, məsləhətlərini verirdi, tənqidi fikirlərini deyirdi.

...Əlbəttə, bu sənətə gəlməyimdə onun böyük rolu olub. Amma mən instituta qəbul olanda dedi ki, bax, əgər sonra görsən ki, bu sahədə müəyyən bir nəticə əldə edə bilmirsən, bu işi qoy, çıx get. Demirəm ki, böyük nailiyyətlər qazandım. Hər halda, yaqın, az da olsa, onun ümidlərini doğrultdum. Yoxsa, yaqın deyirdi ki, kiminsə yerini tutma.

...Təbiəti, xasiyyəti elə idi ki, heç kimə gedib deməzdi, mən bu işi görürəm, sponsorluq et. Ona görə daxilində biz az sıxıntı keçirirdi. Hiss olunurdu ki, əvvəlki kimi böyük tamaşalar çəkmək istəyir, amma imkan yoxdur.

...Onun işlərindən “Pəncərədə işıq” tamaşası mənə daha doğma gəlirdi. Nurəddin Mehdi-xanlının yaratdığı obraza oxşarlıqlar var idi atamda - qısqanc idi o da. Tamaşadakı ana obrazı da eynilə nənəmə bənzəyirdi.

...Onun tamaşalarında qərribə bir ab-hava var. Çoxları bunu həmin dövrün ab-havası hesab edir. Amma dövrün ab-havasını filmə, tamaşaya hopdurmağın

texnikası varmı? Ümumi texniki qayda belədir ki, aktyorlar həmin dövrün dəbinə uyğun geyinirlər, evlərdə asılmış şəkillər, kitablar, texniki avadanlıq həmin dövrə uyğun olur, vəssalam. Amma onun tamaşalarında bu deyil. Bu, əslində, həmin dövrün ab-havası yox, rejissorun daxili dünyasıdır, ruhudur. Bu ab-hava onun daxilindəki müsbət aura idi...

...İnstitutda oxuyanda siqaret çəkməyə, həvəskar kimi başlamışam. Sonra bu, pis vərdişə çevrildi. Bir gün institutun həyatında tələbə yoldaşlarımla söhbət edirdik. Qəflətən atam keçdi yanımızdan. Dayandı, baxdı, nə isə soruşdu. Əlimdə gizlədiyim siqareti görmüşdü. Orda mənə heç nə demədi. Amma bir ay mənimlə danışmadı. Anama demişdi ki, ona de ki, belə işlərlə məşğul olmasın. “Mən desəm, pis deyəcəm...”

...Son vaxtlar təzyiqliq tez-tez qalxırdı, amma, dünyasını dəyişməsinə səbəb olacaq ciddi bir xəstəliyi yox idi. Çalışırkı bunu aradan qaldıraç. Ona görə də, bu istiqamətdə müayinə edib, müalicə yazdırmışdıq. Amma sən saydığını say... Aprelin 9-dan 10-a keçən gecə “bağıracaq keçməzliyi” diaqnozu ilə əməliyyat olundu... Gec demişdi. Bəlkə də tez desəydi, hər şey başqa cür olardı... Həkim səhlənkarlığı da ki, bizim ümumi dərdimizdir. Elə bil ki, bir burulğan idi, gəlirdi, onu aparırdı.

...Mənim yuxuma az-az gəlir. Şux geyimdə, yaxşı bir məkanda görürəm həmişə onu. Amma mənə heç nə demir. O təzə rəhmətə gedəndə, özümü çox qınayırdım, sakitləşə bilmirdim. Elə bilirdim ki, onu həyatda saxlamaq üçün nə isə etmək mümkün idi. Qohumlardan birinin yuxusuna girib, deyib, Vüqara dey, özünü çox üzməsin. Bir də bu yaxınlarda anamın yuxusuna girib. Deyib, o kopayoğluna dey, (məna zarafatla belə müraciət edirdi), siqareti tərgitsin...

Iran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu gündəlik məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Rza bu macəranı eşidəndə o qədər güldü ki, hətta rəngi qaldı.

Uzun müddət bizim gülüşümü zə səbəb olan və müxtəlif münasibətlərdə tez-tez xatırladığımız digər maraqlı macərə Rzanın yaxın qohumu Çırağəli xan Əmir Əkrəmin ünvan verməsi məsələsi olmuşdu. Çırağəli huşsuz və kəmsavad bir adam idi.

Rza Səədabad sarayını yəni qurandan sonra biz orada yerləşdik. Cəlallı şahənşah sarayının işlər idarəsi də Səədabadın əlavə tikilisində yerləşirdi. Çırağəli xan Əmir Əkrəm də həmin idarənin birinci dərəcəli məsullarından idi. O da buraya köçdü və öz işi ilə məşğul olmağa başladı. Bir gün Çırağəli xan Poli-səfidəki ailəsinə bir məktub göndərir və öz ünvanını aşağıdakı kimi yazır: Şahənşahlı sarayının cəlallı idarəsi. Səədabad. Dərbəndli Meş Hüseynin ayaqqabı mağazası ilə üz bəüz (Meş Hüseyn Dərbəndi köhnə ayaqqabı tikən idi, onun lap cavanlıqdan həmin məhəllədə pinəcilik dükkanı var idi). Çırağəli xanın yaxınları məktubun cavabını göndərəndə təsadüfən konvertlərdən biri Rzanın əlinə keçir və Rza görür ki, Çırağəli xan poçtalyonlar çəşməsinə deyər Səədabad sarayını və şahənşah qəsrini dəqiq nişan vermək üçün qəsrin məhz Dərbənd Moş Hüseynin pinəçi dükkanı ilə üz bəüz olmasını xüsusi vurğulayıb. Rza həmişə bu məsələni xatırlayıb deyirdi ki, yaxşı oldu, biz bu Səədabadda tikdik, yoxsa Çırağəlinin ailəsi məktubu hara göndərmək lazım olduğunu heç vaxt bilməyəcəkdik.

Əlbəttə, mənəm bütün xatirələrim bunun kimi şirin deyil, çoxlu acı xatirələr də var ki, onlardan da bir neçəsini sizə danışmaq istəyirəm. Bir xatirə Rzaya güllə atılması (terror) ilə bağlıdır. Xalq bilmir ki, Rzanı öldürmək üçün neçə dəfə ona tapançadan atəş açılıb, amma istəklərinə müvəffəq olmayıblar. Yadımdadır, bir dəfə sosialist əqidəli Yusif adlı bir erməni Rzanı öldürmək üçün xaricdən göndərilmişdi. O, şəhər sarayının ətrafındakı şümşadların arasında gizlənib, sui-qəsd üçün fürsət gözləyirmiş, amma istəyinə müvəffəq olmur.

Onlar bəzən bundan da təhlükəli sözlər deyir, insanları qarşılıq və çaxnaşmalara dəvət edirdilər. Məsələn, gizli elanlar (buna şəbnamələr deyirdilər) dərc edir, həmin elanlarda Rzanı ingilislərin adamı kimi qələmə verir, onu təhqir edirdilər və s. və i.a. Deyirdilər ki, Rza istismarçdır, xalqın torpağını qəsb eləyib!

Digər tərəfdən, qacarlar da Rzanı sülalə hakimiyyətini qəsb etməkdə ittiham edir, ona yaxşı münasibət bəsləməmişlər. Rza da daim hər gün hücum və həmləyə məruz qalmağın qorxusunu yaşayırdı, biz də nigarançılıq keçirirdik.

Bunu bəlkə də taleyin istehzası hesab etmək olar... Rza qacarlara nifrət etməsinə baxmayaraq, 1304-cü (1926) ildə Qacar xanədanına mənsub olan Turan xanımla evləndi. Bunu çox dik tutan bu qadıncı Qulamrza Pəhləvi dünyaya gəldi.

Füruği iranlıların bütün bədbəxtliklərinin səbəbini İranın ətrafındakı ərəblərdə görürdü. O, özünü müsəlman hesab etməsinə baxmayaraq, deyirdi ki, islama inanmır, əksinə, bütün ilahi və təkəllahlı dinlərin əsasında zərdüştilik ayininin dayandığını bildirirdi. Qeyd edirdi ki, digər bütün dinlər növbə ilə iranlıların qədim ayinini təqlid ediblər.

Rzanın bu sözlərdən xoşu gəlirdi. Füruği dönə-dönə İranın keçmiş cəlal və əzəmətindən danışdı. İş o yerə çatmışdı ki, Rza deyirdi, gecələr yuxuda əhəməni Kuruşu və Daranı görür.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saray daxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

İkinci sui-qəsd Rza bolşevik təşkilatının üzvlərini həbs etməyə göstəriş verəndə baş verir. Çörək itirən polkovnik Poladi Rzanın canına qəsd edir, lakin o da istəyinə müvəffəq olmur; güllə yan keçir və həbs olunur.

Əhmədخان Poladını özünə qoşmağa müvəffəq olmuşdu. Xəşbətlikdən təhlükəsizlik idarəsi yaxşı işləyirdi və cəlb etdiyi adamlar vasitəsilə planlaşdırılan işlərdən xəbər tuturdu. Elə bu yolla da Poladının sui-qəsd planının üstü açılmış, bu barədə Rzaya məlumat verilməmişdi. Rzanın göstərişi ilə təhlükəsizlik Poladını nəzarət altına aldı, nəzərdə tutulmuş gündə Poladı məlumat vermək bəhanəsi ilə sarayın qarşısına gələndə onu tutdular və kağızları arasında gizlətdiyi revolveri aşkarladılar. Poladi oradan birbaşa Qacar qəsrinə aparıldı, əvvəldən saxlanılmış bir qrup bolşeviklə birgə məhbəsa atıldı.

Bir dəfə də Rza ordu qüvvələrini yoxlamaq üçün Cəlaliyyə meydanına gedəndə bir əsgər tapançasını ona tuşlayıb, bütün güllələri boşaltsa da, güllələr ona dəymədi və əsgəri tutdular. Mən Rzanın İranda olduğu bütün bu illər ərzində onun qətlə yetiriləcəyindən qorxmuşam. Rzanın düşməni çox idi. Məlum olduğu kimi, Qacarlar sülaləsi çox böyük idi, onlar məmləkətin bütün künc-bucağına səpələnmişdi. Rza onların qol-qanadını qırarsa da, sui-qəsd davam etdirirdilər. Rza Qacar tayfasına hədsiz nifrət edirdi və onların hamısını vətən xaini adlandırdı.

Əlbəttə, hamı bilirdi ki, Rza torpağı pulla alır, heç kimin torpağını zorla qəsb etmir. Məsələn, şəhər sarayının ərazisini mərhum fəmanfərmadan almışdı. Nə isə... bu dəstə polkovnik Əhmədخان Poladını özünə qoşmağa müvəffəq olmuşdu. Xəşbətlikdən təhlükəsizlik idarəsi yaxşı işləyirdi və cəlb etdiyi adamlar vasitəsilə planlaşdırılan işlərdən xəbər tuturdu. Elə bu yolla da Poladının sui-qəsd planının üstü açılmış, bu barədə Rzaya məlumat verilməmişdi. Rzanın göstərişi ilə təhlükəsizlik Poladını nəzarət altına aldı, nəzərdə tutulmuş gündə Poladı məlumat vermək bəhanəsi ilə sarayın qarşısına gələndə onu tutdular və kağızları arasında gizlətdiyi revolveri aşkarladılar. Poladi oradan birbaşa Qacar qəsrinə aparıldı, əvvəldən saxlanılmış bir qrup bolşeviklə birgə məhbəsa atıldı.

Əlbəttə, Turan Rza ilə yola getmədi, Qulamrzanın təvəllüdündən bir il sonra boşandı. Əsmət də (Rzanın dördüncü arvadı) Qacar xanədanından, Fətəli şah Qacarın nəvələrindən idi. Rzanın Əsmətdən beş övladı olmuşdu: Əbdürrza, Əhmədrza, Mahmudrza, Fatimə, Həmidrza.

Rza qacarları didərgin salsada, onların şah əleyhinə sui-qəsdləri bitib-tükənmirdi. Bu adamlar xanları, iri feodalları onun əleyhinə qaldırır, məmləkətin künc-bucağında hər gün bir hadisə törədirirdilər. Amma Rzanın ətrafında da kifayət qədər savadlı, təcrübəli və dünyagörmüş adamlar var idi. Onlardan biri Məhəmməd Əli xan Furuği idi. O, Rzaya məsləhətlər verməkdən əlavə, saatlarla oturub, onun üçün İranın keçmiş tarixindən danışdı. Hətta Rzaya yazmaq və savad da öyrədirdi. Biz də çox vaxt orada oturub, Məhəmmədəli xanın söhbətlərinə qulaq asırdıq. O, haqiqətən tarixi gözəl bilirdi. Danışanda elə bəlağətli sözlər işlədirdi ki, biz Nadir şahın qılincinin səsinə eşidirdik.

(Qeyd: Məhəmmədəli Furuği (1320-cü il şəhrivər... (1941, sentyabr) baş nazir) İranda ingilisin birbaşa agenti, mason təşkilatının üzvü. Kölgəsi heç vaxt Rzanın üstündən əskik olmurdu. Rza İrandan süqutundan sonra Furuğinin əsas vəzifəsi Pəhləvi səltənətini qoruyub saxlamaq və Məhəmmədrzanın atasının yerinə hakimiyyətə gəlişini həyata keçirmək olmuşdu. (Daha ətrafı tanışlıq məqsədi ilə İsgəndər Dildəmin "Rza şahın macərə dolu həyatı" kitabına müraciət edin. Tehran, Gülfam nəşriyyatı.))

Qaim-məqam ağayı Rəfi də təsirli tarixi dastanlar danışdı. Ümumiyyətlə, Rza İranda olduğu müddətdə tarixi dastanlar proqramı hər gecə təkrar olunardı. Sizə ərz edim ki, bir müddət İranın mədəniyyət və maarif naziri olan, ölkəmizin mədəniyyətinə xeyli xidmətlər göstərən mərhum Məhəmmədəli xan Furuği tarixə çox nüfuz etmiş, onun bütün bu tarixi rəvayətləri bütövlükdə Rzanı dəyişmişdi.

Əlbəttə, Rza namaz, oruc və digər bu kimi işlərin adamı deyildi, necə deyərlər, məzhəbə lağlağı kimi yanaşırdı. Amma ənənəvi etiqada inanırdı, hamı kimi ölümdən, gedəcəyimiz o biri dəhşətli dünyadan, bir sözlə, ölümdən və ölümdən sonrakı məsələlərdən narahət idi. Məncə, ölümdən çox qorxurdu. Buna görə izdivacımızın əvvəllərində cənnət və cəhənnəmə aid söhbətləri qəbul edirdi və əzadlıq günlərində sevdiyi spirtli içkiyə dodağını vurmazdı. Hətta şahlıq tacına çatmazdan öncə sinəzən dəstəsinin ardınca gedərdi. Cavanlıq bir-iki dəfə başına qəmə də vurmuşdu. Amma yavaş-yavaş Furuğinin sözləri ona təsir etdi və nəhayət iş o yerə çatdı ki, behişt və cəhənnəmi də inkar etdi. O, deyirdi: "O dünyada atəş yoxdur, əksinə, bu atəşi biz özümüzə bu dünyadan aparırıq. Cənnət və cəhənnəmi insan bu dünyada özü yaradır" və s. bu kimi söhbətlər...

Rzanın xüsusi həkimi, bacımın əri Hüseynqulu xan İsfəndiyari də belə sözlərə etiqad eləməirdi, hətta imam Hüseynin əzadlıqlığının da əleyhinə idi. O, deyirdi: "Dünyanın heç yerində xalq öz düşməni üçün matəm saxlamır(!) Bu ərəblər İran millətinin düşməni olub, bizə hücum eləyib, iranlıların canına, malına, namusuna təcavüz eləyiblər... Nə isə... belə söhbətlər edirdi...

Əvvəli 5-ci səhifədə

Rza bu sözləri bəyənir və deyirdi: "Mən başa düşmürəm, bu xalq nə üçün ərəblərə matəm saxlayır?!" Həmin şəxslər Rzanın islam barədə düşüncələrini dəyişdi, onlar onu təəssübkeşlərin əlini kəsməyə vadar etdi. Buna görə Rza izdivac və talağların rəsmi idarələrdə qeydə alınması barədə göstəriş verdi. Həmin dövrdə nigah və boşanma müqaviləsi qeydə alınmırdı, yalnız əqd siğəsi, talağ xütbəsi evlərdə axundlar tərəfindən oxunurdu. Nə isə... vəssəlam!

Sonra Rza Türkiyəyə getdi, oradakı vəziyyəti görərək İranda da hicabın açılmasına və qadınların qara çadranı çıxarmasına göstəriş verdi.

Əlbəttə, axundlar Rzaya qarşı müxalifətə keçdilər, Rza da onların söyüklüb-təhqir edilməsinə göstəriş verdi ki, ağılları başlarına gəlsin, hökumətin işlərinə müdaxilə etməsinlər.

Rzada İranın tarixinə və keçmişinə böyük maraq yaranmışdı və tez-tez deyirdi: "Bəs bu ölkənin və millətin işi niyə bu əndazəyə gəlib çıxıb? Özü də bu sualın cavabını verirdi: "Fərsiz siyasətçilərin ucubatıdır!"

Rüzgarın maraqlı oyunlarından biri də bu oldu ki, bir axund, əslində keçmiş axund, Rzanın dəftərxana işlərinin rəisi olmuşdu və o da Rzanı ətrafında olan öz əvvəlki həmsinifindən yüz mərtəbə pis ifadələrlə tənqid edirdi. Onlara pis nümunə göstərirdi. Bu adam Çalus sakini idi və əcaib-qərib adı vardı. Bir gün Rza fransızların Çalusta inşa etdiyi ipəkçilik fabrikinin tikintisinə baş çəkməyə getmişdi. Orada gözü bir cavan mollaya sataşır və onu yanına çağırır. Söhbət edirlər və məlum olur ki, cavan molla çox yaxşı xətti var.

Rza onu Tehrana gətirdi və dəftərxanada ona iş verdi. Cavan molla da axundluq libasını çıxarıb, pencək və şalvar geyindi. Rza da onun adını dəyişərək Heyrad qoydu. Sonralar bu ağayı Heyrad tərəqqi elədi, şahənşahlığın xüsusi dəftərxanasının rəisi oldu. Bəzən də Rzanın yanına gəlib ona savad öyrədirdi.

(Qeyd: Rza şahın savadsızlığına, yaxud da bisavadlığına dair çoxlu əhvalatlar var. Deyirlər, bir gün Rza xiyabandan keçəndə diqqətini bir reklam lövhəsi çəlb eləyir. Onun üzərində yazılmışdı: Köynək və dizlik satılır. "və dizlik" sözü fars dilində "...və zire-şalvar" kimi yazılır. Rza şah da bu sözü "vəzir" (Azərbaycan dilində "nazir") kimi oxuyur və üzünü Karim ağa Buzarc-mehrə çevirərək deyir:

- Biz hər cür vəzir eşitmişdik, şalvaraltı vəzirdən başqa!)

... Aha, yadıma düşdü, əsl adı Rəhiməli Fəqih Yəsubi idi, Rza onu dəyişib, Rəhim Heyrad qoymuşdu. Heyrad Rzanın boş damarını yaxşı tutmuşdu, o, dəfələrlə öz məmur yoldaşları barədə şeytənçilik eləmişdi. Heyrətamiz əhvalatlar danışıq bu şəxs Rzanı dinsizliyə öyrədirdi.

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Xülasə, bu adamlar Rzanın beynini dəyişdilər; Rza qərara aldı ki, İranın keçmiş tarixini diriltsin! Məsələn, Milli Bağın içərisindəki Baş Polis İdarəsinin Pasarqad sarayının layihəsi əsasında tikdirdi. Ondan sonra göstəriş verdi ki, dövlət obyektləri Təxte-Cəmsid kompleksinə tikilsin. Firdovsi xiyabanında ki Milli Bank kompleksi həmin qəbildəndir. Bəzi vaxtlar Heyrad Rzanın istəklərinə uyğun söhbətlər edirdi, amma mən öz ağıllımla onları qəbul eləməyirdim. Məsələn, o deyirdi ki, almanlar əslən iranlıdır və onlar Kirman əhalisi ilə eyni irqdəndirlər. Buna görə də onlara "german" deyirlər ki, bu da bizim ərəbləşmiş Kirmanımızdır. Mən və Rza əslən azərbaycanlı idim. Əlbəttə, mən Bakıda, Rza İranda dünyaya gəlmişdi. Rza uşaqkən atası qalmasına və anası dağ adamı olmasına baxmayaraq azəricə yaxşı danışırdı.

Füruği Rzanın Azərbaycana marağını nəzərə alaraq daim onun qulaqlarına pıçıldayırdı ki, azərbaycanlılar əsl iranlı tayfasıdır, Zərdüşt də azəri olub və Zərdüşt Azərbaycandan çıxıb. Bu bir neçə adam o qədər bu cür söhbətlər etmişdilər ki, biz hamımız iki-üç ilə dönüb tarixçi olmuşduq.

Bu tarixçilik bir tərəfdən yaxşı idisə, yüz tərəfdən pis idi. Çünki bizim aramızda artıq bütün söhbətlər yalnız ərəblərin İrana hücumuna, onların İran milləti əleyhinə törətdiyi cinayətlərə aid olurdu. Bu söhbətlər isə mənim uşaqlarımın dinə, məzhəbə və ərəblərə nifrətinə səbəb olurdu. Mən bu bədbinliklərin nəticəsini onlarda açıq-aydın görürdüm. Ancaq yenə də ruzigar bir oyun oynadı: Rza ərəblərə nifrət etsə də, onları İranın tarixi düşməni hesab eləsə də, Məhəmmədrza-ya ərəb qızı almalı oldu. Fövziyə üçün Misir sarayına elçilik etməli oldu.

Əlbəttə, Misirə yollanan elçi heyətinin üzvü olan ağayı Cem və həmin Məhəmməd Əli xan Furuği tarixdən dəstək alaraq, Rzaya sübut etdilər ki, misirlilər ərəb deyil, hibtidirlər, onlar da ərəblərin hücumlarının qurbanı olublar. Furuği, Cem, ağayı-Qəni tarixi şahid və faktlar gətirərək sübut etdilər ki, Misirin də taleyi İranın taleyi kimi olub və onlar da ərəblərin hücumlarından əziyyət çəkiblər.

Bir dəfə Səədabadda oturmuşduq, Məhəmmədrza ilə yenicə nikaha və izdivaca girən Fövziyənin, onun anasının və bacılarının hüzurunda Rza İran və Misirin müştərək taleyindən, bu iki ölkəyə ərəblərin hücumundan söhbət açanda Fövziyənin anası əsəbiləşdi və Rzaya dedi ki, bir daha belə söhbətlər etməsin, Allahdan qorxsun. O vaxta qədər heç kəs Rzaya gəlməmişdi. Rza uşaqkən atası qalmasına və anası dağ adamı əleyhinə gəlməyə cürət eləməmişdi. Mənim Məhəmmədrza nın qayınanının cəsərinədən xoşum gəldi.

Fövziyənin anası dedi ki, Rza Allahpərəstliyi öyrənməlidir, ərəblər Allahın və rəsulullahın ordusu olaraq islamın başında dayandıqlarına və Allah dininin mübəssiri olduqlarına görə Rza geri çəkilməlidir. Bu sözləri gözləməyən Rza əsəbləşərək stolun arxasından qalxıb, bayıra çıxdı.

Bu da mənim üçün unudulmayan bir xatirə oldu. Çünki həyatım boyu kiminsə Rzaya qarşı gətirdiyini görməmişdim.

(Qeyd: Misirin görkəmli yazıçısı Məhəmməd Hüseyin Heykəl özünün "İran inqilabı. Danışılmamış hekayət" adlı məşhur kitabında yazır: Rza şahla Məhəmmədrza şah arasında fərq bunda idi ki, Rza şahın qarşısında heç kəs yalan danışmağa, Məhəmmədrzanın qarşısında isə düz danışmağa cürət eləməzdi.)

Yadımdan çıxmayan adamlardan biri də mərhum doktor Məhəmməd Müsəddiqdir. İlk dəfə Müsəddiqi cavanlıqda Qəvamü-səltənə ilə birgə Səəbad sarayına nahara gələndə görmüşdüm. Rza həmin gün Avropadan yenicə gələn Müsəddiqü-səltənəyə çox ehtiram göstərdi və ondan soruşdu:

- Aya İsveç və Fransada da xalq çulakabab yeyir?

Söhbətin sonrası yadımda deyil. İndi bir qədər də xaricilərdən danışmaq istəyirəm. Mənim onlarla bağlı çoxlu xatirələrim var. Hitler və Stalinlə yaxından söhbətlərim və xüsusi dialoqum olub. Əlbəttə, mən həyatım boyu padışahlar, əmirilər və çoxlu məşhur xarici şəxsiyyətlər görmüş, onlarla ünsiyyətdə olmuşam. Amma indi onlardan ən məşhurları barədə danışacağam.

O zaman ki, Əşrəf və Şəmslə bərabər Almaniya getdim, Timurtaş bizi Berlində qarşılayıb Hitlerin görüşünə apardı. Onda Hitler Afrikada və Asiyada İngiltərə və Fransanın səltənəti altında olan əksər nöqtələri fəth edərək İngiltərə, Fransa, Belçika və digər istismarçuların əlini başqa ölkələrdən kəsmişdi. Hitler Almaniyanın qüdrətini artırmış, bu ölkə dünyanın birinci dərəcəli dövlətinə çevrilmişdi.

Hitler dünyada böyük məhəbbət qazanmışdı, İranda da xalq ona xeyli diqqət və ehtiram göstərirdi. Hitler iranlıları ari irq hesab edirdi, almanlar da həmin irqdən olduqlarına görə İrana maraqları böyük idi. O, öz hökuməti dövründə İrana bacardığı qədər kömək etdi.

Rza da ingilislərin İranın daxili işlərinə müdaxilələrindən tənqə gəlidiyi üçün almanlara diqqət və maraq göstərirdi. Bir neçə il ərzində İranla Almaniya arasında səmimi münasibətlər yaranmışdı.

(Qeyd: Rza xan Londonda hiylə və cadusu, ingilislərin himayəsi və hidayəti ilə Əhməd şah hökumətini devirib, İran dövlətinin bütün işlərini əlinə aldı. Özü də ingilislərin təbəliyi altında idi. Bu məsələdə heç bir şübhə yeri yoxdur, mühüm tarixi sənəd və şahidlər 1299-cu il (1920) hut çevrilişinin ingilislər tərəfindən həyata keçirildiyini sübut edir. Kifayət qədər savadı, siyasi düşüncəsi, uzaqgörənliyi olmayan

Rza şah mütəffiqlərin bir-iki uğursuzluğundan sonra ingilislərin siyasi meydandan getdiyini düşünərək özünü o zaman müharibənin qalibi olan almanlara tərəf verdi və öz əvvəlki himayəçilərinə arxa çevirdi, duz-çörəyi tapdadi. Lakin vəziyyətin dəyişməsi, Amerikanın müharibəyə daxil olması ilə alman qüvvələri məğlubiyyətə düşərək oldu. Oyun ingilisləri xeyrinə başa çatandan sonra Rza şah həmin nəməknəşinliyin və bivəhəliyin bədəlini ödədi; ölkədən deportasiya olunaraq, Moris adasına sürgün edildi.

Almanlar İran yollarının, magistralının, tikintisində çalşırdılar. Dəmir yolunun, limanların, fabriklərin və zavodların inşasında İrana kömək edirdi. Almanlar İranda çox böyük işlər görürdülər ki, onlardan biri də bütün ölkəni birləşdirən dəmir yolunun çəkilişi oldu. Üstündən yarım əsr keçsə də bu xətt indi də iranlıların xidmətindədir.

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi kraliçəsi" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfermaiyaya məxsusdur.

ardı gələn sayımızda
Farscadan tərcümə
etdi: İbrahim QULİYEV

Bütün xalqların həyatında, etnosların, millətlərin inkişafında mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqələri, dialoq, mədəni dəyərlərin, təcrübənin qarşılıqlı mübadiləsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Lakin hər dövrdə dil məsələsi mədəniyyətlərin aktiv, qarşılıqlı təsirinə güclü maneə olub. Ona görə də mətnlərin şifahi və yazılı tərcüməsi, xarici dillər üzrə tərcüməçilərin hazırlanması, müxtəlif dillərdə danışan xalqların ünsiyyətinin səmərəliliyinin artırılması hər dövrdə aktual mahiyyət daşıyır. Mirzə İbrahimov tərcüməyə belə münasibət bildirmişdi: "Tərcümənin xalqlar arasında böyük, yixılmaz mədəni körpü olduğunu qeyd edib deyirəm ki, o, insanın ruhi aləmini, hissiyat və anlayışlarını zənginləşdirən güclü amillərdəndir. Tərcümə hər xalqın eyni zamanda dilini zənginləşdirir bilər. Bir şərtlə ki, gözəl olsa, səlis olsa, oynaq olsa".

Tərcümənin tarixinə nəzər yetirdikdə mədəniyyətlərin formalaşmasında və inkişafında onun rolu aydın görünür, çünki tərcümə nümunələrinin əsas vəzifəsi mədəniyyətlərarası münasibətlərin qarşılıqlı təsirini həyata keçirməkdən ibarətdir. Yaxın Şərqdə çox qədim dövrlərdə "müdrilik evləri"ndə tərcümə məktəbləri fəaliyyət göstərirdi. Bu məktəblərdə digər mədəniyyətlərdən əlverişli hesab olunan mətnlər fars dilinə tərcümə olunurdu. Belə mərkəzlər Buxarada və Bağdadda mövcud idi. Bu şəhərlərdə çox zəngin kitabxanalar qorunub saxlanılıb. Bütün antik mətnlər əvvəlcə fars dilinə, sonra isə ərəb dilinə tərcümə edilib. İsgəndəriyyə kitabxanası yandıqdan sonra antik müəlliflərin əsərləri Avropa dillərinə ərəb dili vasitəsilə tərcümə edilib.

Yaxın Şərq mədəniyyəti mümkün olan mətnləri ərəb dilinə çevirsə də, öz dəyərlərini tərcümə vasitəsilə translyasiya etməyə can atmayıb. Avropa mədəniyyəti buna maraq göstərmirdi, çünki Qərbin linqvomədəniyyəti yad norma və mədəniyyətləri mənimsəməyə ehtiyac hiss etmirdi. O daha çox öz dəyərlərini yaymağa cəhd edirdi. Şərqi mərkəzi mətni Qurandır. Quran məqsədyönlü şəkildə müsəlmanların mövqeyinə əsasən uzun bir dövrdə xarici dillərə tərcümə edilməyib. Ərəb dilinə tərcümələr çox olmuşdur, ərəb dilindən isə, demək olar ki, heç nə tərcümə edilməyib. Hesab olunurdu ki, dindar insan sakral mətni orijinalın dilində öyrənməli, qavramalıdır. Bu linqvomədəniyyətdə mərkəzi mətn funksiyasını orijinal icra edir, tərcümələr isə onun solğun surəti kimi qəbul edilirdi. İslamın əldə etdiyi nailiyyətlər tərcümənin inkişafına təsir göstərə bilməmişdir. Müsəlmanlığa müraciət edən şəxs mətni orijinalın dilində oxumalıdır. Lakin sonrakı dövrlərdə Quranın tərcüməsi sayəsində islam mədəniyyəti qısa bir zaman çərçivəsində müxtəlif mədəniyyətləri əhatə edə bilib. Bir məsələni qeyd etmək lazım-

əlaqələrin uğurla həyata keçirilməsində başqa dillərin kodlarına yiyələnməklə bərabər, qeyd edildiyi kimi, onun tarixi ənənələrlə, adətlərlə, həyat tərzilə də determinə olunmuş digər mədəni fonunun konsepsiyalarına da bələd olmaq tələb olunur.

Tərcüməni mədəniyyətlərarası kommunikasiya aktı kimi nəzərdən keçirdikdə onun kulturoloji aspektləri maraq doğurur. Ənənəvi olaraq tərcüməşünaslıqda bu

yətlə tərcümə əlaqələri saxladığı halda, digər mədəniyyətlərlə heç bir əlaqəyə malik deyillər. Bu hal hər zaman dil və ya ərazi yaxınlığı ilə izah olunur. Orta əsrlərdə Avropa üçün nüfuzlu hesab olunan və tərcümələrin böyük hissəsini təşkil edən Roma mədəniyyəti idi. Müasir dövrdə isə Amerika mədəniyyəti nüfuzlu hesab edilir və ingilis dilindən tərcümələrin total şəkil olması da bununla izah olunur. Sözsüz ki, mədəni təsirə mühüm mənbəyi kimi tərcümə mətninin seçilməsi məsələlərinin ayrıca və ciddi bir problem kimi öyrənilməsinə ehtiyac var.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi tərcüməyə və tərcüməçiyə tələbatın artmasına səbəb oldu. Bu şərait öz növbəsində tərcümə fəaliyyətinin nəzəri tədqiqatlarına xüsusi önəm verilməsinə bir

Millətlərarası münasibətlərdə tərcümənin rolu

dır ki, Quranın tərcümə olunmasında islam alimləri arasında hər zaman, elə indi də mübahisəli fikirlər mövcud olub. Onlar belə fikirləşirlər ki, Quran Allah kəlamından ibarət olduğuna görə bəndələri onu tərcümə etmək qabiliyyətinə malik deyil. Eyni zamanda Quranda işlənmiş ifadələrin, sözlərin, vəznin, üslubun başqa dillərdə qarşılığı yoxdur. Ona görə də Quranın başqa dillərdə qarşılığı yoxdur. Quran başqa dillərə tərcümə edilərsə orijinalda olduğu kimi səslənə bilməz. Bu da müqəddəs kitaba hörmətsizlikdir. Digər alimlər isə Quranın tərcüməsini zəruri hesab edirlər. Onlar hesab edirlər ki, Quranın əhəmiyyəti və qanunları bütün bəşəriyyət üçün gəlmişdir. Bu gün Quranın tərcüməsinə böyük əhəmiyyət verilir. Onun mətninin bir çox dillərə tərcümə edilməsinə təşəbbüslər göstərilir.

Quranın dünya dillərinə tərcüməsi haqqında əldə edilən statistik məlumatlara görə o artıq 50-dən çox dillərə tərcümə edilmişdir. Onun daha çox tərcümə olunduğu dilləri qeyd edək. Azərbaycan dili (12 dəfə), alman dili (13 dəfə), urdu dili (98 dəfə), ispan dili (17 dəfə), indoneziya dili (13 dəfə), ingilis dili (74 dəfə), italyan dili (10 dəfə), benqal dili (25 dəfə), Osmanlı türkcəsi (58 dəfə) və s.

Yad mədəniyyət hər bir mədəniyyətin özünün mədəni dəyərləri mövqeyindən qiymətləndirilir. Qərbi mədəniyyəti əzəldən tərcümə vasitəsilə öz dəyərlərini, inancını, dünyaya baxışını və s. yaymağa istiqamətlidir. Bu mənada Şərq mədəniyyəti bu gün az başa düşülür, çünki yayılır. Bütün bunlara baxmayaraq, translyasion mövqelərdə mövcud olan müxtəliflik qlobal linqvomədəniyyətin və siyasətin qurulmasında mütləq nəzərə alınmalıdır. Mədəni əlaqələrin genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq cəmiyyətdə müxtəlif profillər üzrə xarici dilləri bilən mütəxəssislərə ehtiyac artır. Abbas Səhhət "Məğrib günəşləri" kitabına müqəddimədə bu barədə dəyərli fikirlər söyləyib: "Qərbin tarixi ədəbiyyatı bizə göstərir ki, onların ədəbiyyatında bu dərəcəyi-kəmalə yetişməsinin səbəbi qədim Roma və yunan ədəbiyyatını öz dillərinə tərcümə etmələri olmuşdur. Hal-hazırda rusların bu qədər parlaq və geniş ədəbiyyatına əsasən olanlar bilir ki, Puşkin və Lermontovun əsərlərinə bayronizm deyər İngiltərə şairlərindən Lord Bayron məktəbinin nə qədər nüfuz və təsiri olmuşdur. Və lakin bizlər isə, hər şeydə olduğu kimi, ədəbiyyatımızda da haman qüruni-vüsətəyə yavuş bir halda qalmışıq". Lakin mədəni

problemə böyük diqqət yetirilib, lakin yeni mədəni konsepsiya ilə əlaqədar olaraq bu məsələlər daha böyük mahiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Müasir dövrdə tərcümə iqtisadiyyat, siyasət, elm və texnika sahələrində də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xalqlar arasında iqtisadi, siyasi, sosial həyatın bütün sahələrində genişlənməyə başlayan əməkdaşlıq tərcümə fəaliyyətinə yeni qalarlar verir. Bu sahələrdə tərcümənin mahiyyəti bədii ifadə ilə bitmir, burada tərcümə olunan mətnin məna yükünün ətraflı ifadə olunması daha çox önəm daşıyır.

XXI əsr bəşəriyyətin informasiya məkanında yeni problemlərin həllini irəli sürür. İnformasiyanın kütləviliyinin artması ilə əlaqədar olaraq tərcümənin bəşəriyyətin həyatında rolu durmadan artır. Tərcümə əlaqələri bu gün insan fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir. İnformasiya axını nə sərhəd, nə zaman, nə də məkan tanıyır. Hər bir mədəniyyətin bir çox xüsusiyyətləri onun tərcüməyə olan münasibətilə, tərcümə üçün seçdiyi mətnlə, hansı tərcümə strategiyasını (adaptasion və ya orijinalın xüsusiyyətlərini ifadə edən) üstün tutması ilə və onun nüfuzlu hesab etdiyi mədəniyyətlə müəyyən edilir. Bütün mədəniyyətlər tərcüməyə eyni münasibət göstərmirlər. Belə ki, onlardan bəziləri bir mədəniyyətlə tərcümə əlaqələri saxladığı halda, digər mədəniyyətlərlə heç bir əlaqəyə malik deyillər. Bu hal hər zaman dil və ya ərazi yaxınlığı ilə izah olunur. Orta əsrlərdə Avropa üçün nüfuzlu hesab olunan və tərcümələrin böyük hissəsini təşkil edən Roma mədəniyyəti idi. Müasir dövrdə isə Amerika mədəniyyəti nüfuzlu hesab edilir və ingilis dilindən tərcümələrin total şəkil olması da bununla izah olunur. Sözsüz ki, mədəni təsirə mühüm mənbəyi kimi tərcümə mətninin seçilməsi məsələlərinin ayrıca və ciddi bir problem kimi öyrənilməsinə ehtiyac var.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi tərcüməyə və tərcüməçiyə tələbatın artmasına səbəb oldu. Bu şərait öz növbəsində tərcümə fəaliyyətinin nəzəri tədqiqatlarına xüsusi önəm verilməsinə bir

təkan oldu. Müasir tərcüməşünaslıq elmini müstəqil tədqiqat sahəsi kimi xarakterizə etmək olar. Bunu həyata keçirmək üçün bir sıra elmlərin tədqiqat metodlarından istifadəyə ehtiyac yaranır. Müasir dövrdə tərcümənin ədəbiyyatşünaslıq, psixologiya, etnoqrafiya, tarix, semiotika, hermenevtika və s. elmlərə istinadən öyrənilməsi bu sahənin əhatəli təhlilində əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, məhz linqvistik tədqiqatlar tərcümənin elmi tədqiqatına əsaslı zəmin yarada bilər.

Müasir dünyada tərcümənin rolu getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Çünki artıq beynəlxalq əlaqələr artmış, çoxlu sayda beynəlxalq təşkilatlar, ümumdünya hərəkatları, dövlətlərin regional ittifaqları yaranmışdır. Elmi-texniki tərəqqi müxtəlif xalqlar arasında elmi-informasiya mübadiləsinə geniş şərait yaradıb. Beynəlxalq ticarətin, diplomatik fəaliyyətin, beynəlxalq yazışmaların həcmi qat-qat artıb. Xalqlar arasında mədəni əlaqələrin genişlənməsi, beynəlxalq turizm kütləvi xarakter alıb. Təbii ki, xalqların bir-birinə getdikcə daha çox yaxınlaşması, müxtəlif dillərdə danışan insanlar arasında ünsiyyət zərurəti tərcümə və tərcüməçilərsiz mümkün ola bilməz.

Nuray QASIMZADƏ

Kənan HACI

○ Lev N. Tolstoyun "Hərb və sülh"ünü oxuyanda vur-tut on doqquz yaşım vardı. Onda hələ rus nəsrinin digər nəhəngi Dostoyevskini oxumamışdım və yaxşı yazımdadır, qeyd dəftərcəmə sadələvhəsini, təxminən belə bir cümlə yazmışdım: "Tolstoy insan qəlbinin tərcümanıdır".

Bu yazını yazmağa başlayarkən həmin qeyd dəftərcəsini çox axtardım, rastıma çıxmadı. Əlbəttə, bu gün o qeydlər mənə qeyri-peşəkar bir oxucunun yanlış qənaətləri kimi görünə bilər, amma düşünürəm ki, ciddi və ardıcıl mütləliyin başlanğıcı kimi o diletant, alaçıy fikirlər heç də tamamilə həqiqət şərtlərindən xali deyildi. Dostoyevskini Tolstoydan sonra oxumuşam və məhz "Cinayət və cəza"nı oxuyandan sonra anladım ki, mən hələ yolun başlanğıcındayam. Bir məqamı da qeyd etməyə bilmərəm, yeni-yetməliyimdən məndə irihəcmli əsərlərə həmişə böyük maraq olub. Məsələn, fransız ədəbiyyatıyla tanışlığım xırda hekayələrlə deyil, Viktor Hüqonun "Səfillər" romanıyla başlayıb.

Orta məktəbdə oxuyanda riyaziyyat müəlliməm Xalidə xanım ədəbiyyata marağımı görüb bir gün mənə dedi ki, oxuduğun əsərlərdən aldığın təəssüratı özün üçün ayrıca bir dəftərə yaz. Elə də etdim və sonralar bu, məndə bir vərdiş halını aldı. Amma təəssüf ki, həmin vaxtlar mütləliylə bağlı kiminsə mənə məsləhət verdiyini xatırlamıram. Bu cür systemsiz, qarışıq mütləliyə bəlkə də şəxsi həyatımdakı xaosluqdan, düzensizlikdən irəli gəlirdi. Amma xoşbəxtlikdənmi deyim, ya hansısa intuitiv hissin diktəsiyləmi deyim, mən həmişə ciddi ədəbi nümunələri tapıb oxumuşam. Məsələn, Kafkanın "Qəsr" romanını və hekayələrini Tərcümə Mərkəzi 1997-ci ildə kitab şəklində nəşr etmişdi. O zaman artıq iyirmi iki yaşım vardı və bu kitabın nəşr olunması mənim həyatımın ən böyük sevincinə çevrilmişdi. Halbuki, Kafka yaradıcılığı ilə qətiyyətlə tanış deyildim. Kənddən şəhərə gəlib həmin kitabı aldım və həyəcan hissiylə o hekayələri, sonra "Qəsr" romanını oxudum. "Çevrilmə" hekayəsi mənim ədəbi düşüncəmdə əməlli-başlı bir çevriliş etdi. Bu, məhz həmin hekayə idi ki, magik realizmin görkəmli nümayəndəsi Markesin nəsrə gəlişində həlledici rol oynamışdı. Markes bu hekayəni oxuyandan sonra düşünmüşdü ki, ədəbiyyat budursa, onda yazmağa dəyər. Sonra Afaq Məsudun tərcüməsində Markesin "Patriarxın payızı" romanı nəşr olundu. Bu əsərin bizim dilə tərcümə olunması 90-cı illərin ədəbi quraqlığından canlanmaya səbəb oldu.

Mən bu əsərləri oxuyub şagird dəftərlərində qeydlər edir, öz təəssüratlarımı yazırdım. Aradan iyirmi-iyirmi beş il keçməsinə baxmayaraq həmin dəftərləri indi də qoruyub saxlayıram. O dəftərlər mənə mətbuatda dərc olunan yazıları, kitabları qədər əzizdir.

Xatırlayıram, hələ uşaq vaxtlarımda özümdən əhvalatlar uydurub sinif dəftərlərinin arxasına yazırdım. Texniki fənləri heç xoşlamırdım və kimya, fizika dərslərində müəllimdən gizlin "yaradıcılıqla" məşğul olurdum. Bir dəfə

Sözləri təşkil edən hərflərin, cümlələri təşkil edən sözlərin rəngləri mənim fantaziyalarımı günbəgün alovlandırır. Mən bu söz oyunlarında bir insanın, fərdin müxtəlif "mən"lərdən ibarət olduğunu özüm üçün kəşf etdim. O zaman təxəyyül adlı hüduzsuz xəyali məkan haqda heç bir anlayışım yox idi. Bir dəfə ispan şairi Federiko Qarsia Lorkanın esselərini oxuyarkən belə bir cümləyə rast gəldim: "Mənim üçün təxəyyül, kəşf etməyi bacarmağın sinonimidir". Təxəyyül həyatın bütün

"Ədəbiyyata dəxli olmayan nə varsa, məni bezikdirir, usanır, məndə ikrah doğurur". Kafkanın "Gündəliklər"ində yer alan bu məşhur fikrini çox sevirəm və yəqin ki, sözün seyrinə düşmüş insanların böyük əksəriyyəti özlərini Kafka kimi ədəbiyyatdan kənar yad, qərib bir adam kimi hiss edirlər. Nədənsə, yazıçılar həmişə bədbəxtliklərin arxasında düşüb gədlər, bədbəxtliklər sanki yazıçının təxəyyülünü qidalandırır, yazıçı bu bədbəxtlikdən istəni-

Yazıçıya insanın əzabları lazımdır, o, bu əzablardan bütöv bir dünyaya yaradır. Knyaz Mışkin ("İdiot"), Raskolnikov ("Cinayət və cəza"), Oblomov ("Oblomov"), madam Bovari ("Madam Bovari"), Ovod ("Ovod"), Jan Valjan ("Səfillər"), Jülyen Sorel ("Qırmızı və qara") və yaddaşımıza həkk olunmuş yüzlərlə obrazlar bu əzablar dünyasının sakinləridir. Hər insanın həyatı yazılmamış bir romandır və bu romanda saysız-hesabsız bədbəxtliklər mövcuddur, xoşbəxtlik insanın həyatında epizodik rolunu oynayır və səhnədən çəkilib gedir. İnsanı həyata bağlayan elə onu addımbaaddım izləyən bədbəxtliklərdir, o, ömrünün sonunadək bu bataqlıqdan çıxmaq üçün çabalayır, mübarizə aparır, ömürsə çay kimi axır...

Uşaqlıq xoşbəxtliyin vətənidir, çünki uşaqılıqda bizi gələcəkdə gözləyən bədbəxtliklərdən xəbərsiz oluruq və bunun özü elə xoş-

Xoşbəxtlik haqqında sükut

müəllim məni "iş başında" tutdu və möhkəm danladı. Amma bu tənbeh də məni öz "zərərli" vərdişimdən çəkəndirəmədi. Bu yaradıcılıq stixiyası məni uşaqılıqdan maddi dünyanın əlindən aldı. Elə bir vaxtda ki, onda gələcək haqda çox dumanlı, bəsit bir təsəvvürüm vardı. Bütün uşaqlar kimi gələcəyi xoşbəxtlik adası kimi gördüm və bu ada gecələr yuxularıma da gəlirdi. İllər keçdikcə ilğim kimi çəkilib gedən o xəyali adadan mənə qalan elə bu xoş xətilər oldu. Çox qəribədir, indi mən o xoşbəxtlik adasını görməkdən ötrü gələcəyə yox, keçmişə boylanıram... Onda valideynlərim sağ idilər, qayğısız, asudə, bəxtəvər uşaqılığın dünyanın ölüm-itimindən xəbərsizliyi sən demə, ən böyük xoşbəxtlik imiş. Hər səhər yuxudan oyanıb anamı evdə, atamı həyat-bacada görməyim mənim xoşbəxtliyim imiş və o balaca ev elə xoşbəxtlik adası imiş.

Mən "Hərb və sülh"ü, "Səfillər"i, "Qəsr"i, "Patriarxın payızı"nı həmin o xoşbəxtlik adasında oxumuşdum. Bu əsərlər mənim həyatımda bir işıq zolağı açdı, sözün cazibəsi məni qarşıda gözləyən namüəyyənliliyin qorxunc vahiməsini bütövlüklə zərərsizləşdirdi. "Patriarxın payızı"nda bir cümlə var: "Uzaq üfüqdə yer üzündən silinmiş nəhəng şəhərin yanğına bənzər qürub közəridi". Bu cümlə bütün varlığını ehtizaza gətirmişdi, Sözün ilahi qüdrəti qarşısında heyrət hissi keçirmişdim. Bir-birinin yanında dayanan sözlərin yaratdığı mənalar gözlərim önündə əsrarəngiz bir dünya açdı və bu alternativ dünya məni maddi dünyanın sıxıntılarından xilas etdi.

qaranlıq bucaqlarını işıqlandırır bilir və bir həqiqəti dərk etdim ki, yazıçı bütün ömrü boyu onu əhatə edən mühitdən, üstündə dolanmış torpaqdan daha çox təxəyyülün məkanında gəzib-dolaşır. Amma bu təxəyyül gerçəkliyə, insan məntiqinə əsaslanır, insani hisslərdən qidalanır və gerçəkliklə təxəyyülün mayalanmasından metamorfoza yaranır. Ovidinin "Metamorfozalar"ı məhz gerçəkliklə təxəyyülün yaratdığı ən böyük söz abidələrindən biridir.

Bir gün ağıma qəribə bir fikir gəldi: İcimizdə gəzdirdiyimiz bu adamların hər birinin ayrıca həyat dramı var və bunları yazmaq üçün bir insan ömrü bəs etməz. Amma buna baxmayaraq o "mən"lərdən bir neçəsini xilas etməyə davam etdim.

lən fiqur düzəldə bilir. İnsanların xoşbəxtliyi yazıçıya heç bir material vermir. Nazım Hikmətin həbsdə olarkən yazdığı misraları xatırlayıram: "Sonu mutluluqla bitən kitablar yollayın bana". Dünya ədəbiyyatında sonu xoşbəxtliklə bitən əsərlər görəsən, niyə barmaqla sayılacaq qədər azdır. Bir anlıq əl saxlayıb yaddaşımı köməyə çağırıram, nə vaxtsa belə bir əsər oxumuşam? Xatırlamıram. Amma sonra düşünürəm ki, xoşbəxtlik nədir axı? Bəlkə də onun heç şərhə ehtiyacı yoxdur, bu bircə kəlmə söz özü-özünü izah edir. Xoşbəxtlik haqqında yalnız susmaq olar, çünki o yazıya gəlməyən bir məfhumdur.

bəxtlikdir. Həyat çox təhlükəlidir, insan hər zaman məchulluğa doğru hərəkət edir və zərənin hardan enəcəyini bilmir. Onu instinktləri idarə edir. Amma insanı müvazinətini itirməyə qoymayan bir qüvvə də var. İllər keçdikcə xoşbəxtlik yaşamaq üçün bir stimula çevrilir, insanın ömrü xoşbəxtlik axtarışlarında keçir. Amma heç vaxt ağına gəlmir ki, "bəlkə də xoşbəxtlik, xəbəri yoxdur". Mən o xoşbəxtliyi sözün haləsinə bürünmüş mənalar aləmində tapdım. Oxuduğum kitabdan aldığım zövq, hansısa bir yazını yazıb tamamlandıqdan sonra keçirdiyim hisslər mənə xoşbəxtlik üçün kifayət edir. Mənim üçün xoşbəxtliyin düsturu budur.

– Etimad müəllim, necə ildir bədii tərcümə ilə məşğulsunuz, ilk dəfə hansı əsəri tərcümə etmişiniz?

– Bədii tərcüməylə təxminən on beş ildir ki, məşğulam. İlk dəfə O Henrinin “Bağdad quşu” hekayəsini çevirmişəm. Hekayəni çevirdim, sonra başım qarışdı, çapa verməyi də unuttum. Hardasa, ay yarımından sonra baxıb gördüm heç üzə çıxarılası deyil. O tərcüməni hələ də evdə saxlayıram ki, mənə görk olsun – belə tərcümə eləmək olmaz.

– Biz Avropa dillərində yazılan əsərləri, əsasən, rus dilindən çeviririk. Belədə, əsər öz mahiyyətindən uzaqlaşmır ki?

– Orijinaldan tərcümənin problemləri ilə bütöv bir elm məşğul olur. İldə nə qədər məqalələr çap olunur, ixtisaslaşmış elmi nəşrlər hazırlanır. Formalaşmış tərcümə məktəbləri olan ölkələrdə, əsasən, məhz orijinaldan tərcümənin nəzəriyyəsi və praktikası ön plandadır. Çünki onlar nadir hallarda vasitəçi dildən istifadə edir. Azərbaycan kimi ölkələrdə isə ikinci dildən tərcümənin problemləri ilə ayrıca məşğul olmaq lazım gəlir. Çünki orijinalın dilini bilən mü-təxəssisləri barmaqla saymaq olar. Özü də dili bilməklə iş bitmir – dili bilən adam, üstəlik, tərcümə etməyi də bacarmalıdır. Aydın məsələdir ki, ikinci dildən tərcüməylə orijinaldan tərcüməyə eyni gözlə baxmaq mümkün deyil. Bu, bəlli həqiqətdir. Dillər arasında tipoloji fərqliliklər, yazı sistemlərinin müxtəlifliyi və başqa amillər tərcüməni xeyli zəhmətli işə çevirir. Frazoloji lüğətlərin olmaması, onların da əksər hallarda işə yaramaması ayrıca bir problem-dir. İndiki halda orijinalın bədii tərcüməsini tərcümə etməkdənsə, sətiri tərcümə edib, sonradan üzərində işləmək daha məqbul variantdır. Belədə, orijinalın üslubunu və ifadə tərzlərini saxlamaq mümkün olur.

– Yəqin siz də poetik tərcümənin daha çətin olması fikri ilə razılaşırsınız. Şeir tərcüməsi necə olmalıdır? Sətiri tərcümə ilə kifayətlənək, yoxsa...

– Avropa ölkələrində bir çox tərcümə məktəbləri çoxdandır ki, şeiri şeirlə tərcümə etmirlər. Fransızlar, almanlar, ingilislər, əsasən, şeirin sətiri tərcüməsinə üstünlük verirlər. Ona görə ki, hara çəksən də, poetik tərcümədə zövqlə yazılmış şeirdən əsər-ələmət qalır. Bu, daha çox tərcüməçinin əməyinin məhsulu olur. Şeir sırf dil hadisəsidir. Yalnız orijinalın dilinə məxsus sabit birləşmələr, metaforik deyimlər və idiomların bol-bol işlənməsi şeiri dilin xüsusiyyətlərindən asılı vəziyyətə salır. Şəxsən mənə görə, şeirin şeirlə tərcüməsi mümkün deyil. Sözsüz, söhbət burada yaxşı şeirdən gedir. Yoxsa, tutaq ki, ruslar Rəsul Həmzətovun bəsit şeirlərini yaxşı tərcümə eləyib, ondan böyük şair düzəltmişdilər. Bu işin, bax,

belə özəlliyi var – pis şeiri yaxşı şeir kimi tərcümə eləmək olar, amma yüksək bədii meyarlara cavab verən şeiri adekvat tərcümə etmək mümkün deyil, onu yalnız korlamaq olar. Ona görə də, şeirin tərcümə mətnini «bəhbəh»lə tərifləyirlərsə, deməli, bu daha çox tərcüməçiyə ünvanlanmış təriflərdir.

– Sizcə, dünya klassikasında hansı əsərlər var ki, onların bizim dildə olmaması böyük çatımsızlıqdır. Hansı yazıçılardan və hansı əsərlərdən başlamalıyıq?

– Mövlananın külliyyatının dilimizdə olmaması böyük çatımsızlıqdır. Özü də, poetik yox, filoloji tərcümə şəklində. Sadəcə, “Dünyanın ən yaxşı 100 əsəri” şərti siyahılarına baxıb, həmin əsərləri tərcümə etmək, lazımdır. Burada velosiped icad etməyə ehtiyac yoxdur.

– Peşəkar bir tərcüməçinin yetişməsi üçün nə qədər vaxt lazımdır və həmin tərcüməçi hansı mərhələləri keçməlidir?

– İlk baxışdan asan sualdır, amma yalnız ilk baxışdan. Məsələ burasındadır ki, yüksək səviyyəli tərcüməçi yetişdirmək üçün formal-məntiqi nöqtəyənəzərdən mükəmməl işlənməmiş təhsil və tədris proqramları kifayət eləmir. Şeytan təfərrüatlarda gizlənir – əvvəla, anadangəlmə qabiliyyətdən savayı, tərcüməçinin güclü fantaziyası və həyat təcrübəsi olmalıdır. Ona görə ki, tərcüməçi orijinalı hərfən və ya sözbəsöz çevirmir, əsəri necə başa düşsə, o şəkildə çevirir. Gözəl əsərləri adekvat şəkildə qiymətləndirmək, başa düşmək, ümumiyyətlə, zövqün formalaşması üçün illərin zəhməti və təcrübəsi lazımdır. Bu, məsələnin yalnız bir tərəfidir. Peşəkar tərcüməçilər öz ənənəsi, yolu,

olmaz. Bu iş tamamilə yenidən qurulmalıdır və praktikaya üstünlük verilməlidir. Yoxsa, əlində diplomu olan minlərlə məzun var ki, özünə nə iş tapa bilir, nə də si-fariş. Nə alim kimi alimdilər, nə tərcüməçi kimi tərcüməçi. İndi mən durub desəm ki, peşəkar tərcüməçinin hazırlanması üçün filan qədər vaxt lazımdır, düzgün olmaz. Əvvəlcə şərtlər formalaşdırılmalıdır. İstənilən halda, müasir dünyada yeni təhsil dəyərləri meydana çıxıb.

– Elə bir kitab, elə bir yazıçı varmı ki, onu çevirməyə hələ özünü hazırlamırsınız?

– Poetik mətnləri, fəlsəfəyə, dilçiliyə aid əsərləri tərcümə etməm, bu ixtisaslaşmış tərcüməçilərin işidir. Üslubçu yazıqların əsərlərini də tərcümə etməyi xoşlamıram. Mənə görə, yazıçı yaddaqalan obraz yarada və oxucuların ürəyinə yol tapa bilməyəndə özünə “istedadlı üslubçu” imici qazanmağa çalışır. Yerdə qalan nəsr əsərlərinin bədii tərcüməsi ilə bağlı problem yoxdur.

– Hansı yazıçıları tərcümə etmək sizə daha xoşdur?

– Viktor Hüqo, Servantes, Cek London, Dikkens tipli yazıqların əsərlərini.

– Etimad Başkeçid hansı tərcüməçilərinizi bəyənir, kimlərin peşəkarlığı onu qane edir?

“Tərcümə Mərkəzində bir nəfər də olsun təsadüfi adam yoxdur”

Qəzetimizin suallarına tanınmış nasir və tərcüməçi Etimad Başkeçid cavab verir

öz ustadları və tələbələri olan məktəblərdə yetişir. Baxın, “Rusiya tərcümə məktəbi”, “Türkiyə tərcümə məktəbi” və ya, tutaq ki, “Gürcüstan tərcümə məktəbi” deyəndə, bunu hamı adi qarşılayır, amma “Azərbaycan tərcümə məktəbi” ifadəsi qulağımızı cırmaqlayır. Ona görə ki, biz hələ bu məktəbin formalaşması mərhələsindəyik. Odur ki, səviyyəli tərcüməçilərin yetişməsi birbaşa uyğun mühitin formalaşmasına bağlıdır. Burada çox şərtlər var. Məsələn, dünyada qəbul olunmuş standartlara uyğun olaraq, tərcüməçilərin qonorarının həcmi onların kvalifikasiyası, tərcümə mətninin mürəkkəblilik dərəcəsi və digər tələblərə görə dəyişməlidir, ölkə üzrə qonorarların minimum həddi müəyyən-ləşməlidir. Uğurlu tərcümələrə görə tərcüməçiyə xüsusi mükafatlar verilməlidir və s. Əks halda, Azərbaycandakı bəzi nəşriyyatların praktikasını əldə rəhbər tutsaq, yəni hamıya ucdantutma eyni tariflə əməkhaqqı ödəsək, heç bir təkmilləşmə olmayacaq. Çünki buna stimül olmayacaq. Universitetlərin tərcümə fakültələrində tələbələrin beynini yalnız nəzəriyyə ilə doldurmaqla yaxşı tərcüməçi hazırlamaq

Məsələn, özünü təkmilləşdirmə, fərdi inkişaf, öz “mən”inin layihələşdirilməsi kimi. Tərcüməçi olmaq istəyənlər, universitetə-filana ümid etməməli, bu texnologiyalardan istifadə edib, özünü təkmilləşdirməlidir.

– Müqəddəs kitabların Azərbaycan dilinə tərcümələrini, yəqin ki, oxumusunuz. Onların səviyyəsi sizi qane edirmi, çatışmayan cəhətlər hansılardır?

– Açıq, “Bibliya”-nı da, “Quran”-ı da rusca oxumuşam. Müqəddəs kitabların dilimizə tərcümələri ilə tanış deyiləm. Ona görə də, konkret nəşə deyə bilmərəm. Ancaq bilmək lazımdır ki, bunlar poetik mətnlərdir. Qədim semit xalqlarının poeziyası isə bizim öyrəşdiyimiz qafiyə və vəzn sistemində olmayıb, başqa prinsiplərlə yazılıb. Məsələn, çoxlu alliterasiyalardan, oxşar səslərin təkrarlanmasından gen-bol istifadə olunub. Bu, onların yadda qalmasına xidmət edirdi. Bunu necə adekvat tərcümə etmək olar? Bu mətnlər müxtəlif tərcüməçilər tərəfindən dəfələrlə tərcümə olunmalıdır ki, onların içindən ən münasibini və orijinala daha yaxın olanını seçib fərqləndirə biləsən.

– Bu gün Tərcümə Mərkəzində çalışan tərcüməçilərin hər biri bir dəyər səviyyəsində olan tərcüməçilərdir. Onları hamı tanıyır. Tam məsuliyyətlə deyirəm ki, burada bir nəfər də olsun, təsadüfi adam yoxdur.

– Azərbaycan tərcümə sənətinin gələcəyini necə görürsünüz, gözləntilərinizi bilmək istərdik...

– Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yaradılması və ömrünün böyük bir hissəsini bu işə sərf etmiş yazıçı Afaq Məsudun bu təsisatə rəhbər təyin edilməsi onu göstərir ki, nəhayət, tərcümə təsərrüfatının problemləri zaman keçdikcə çözümlənəcək, Azərbaycanda layiqli tərcümə məktəbi formalaşacaq, cəmiyyətdə yeni tərcümə standartları və modelləri təqdim olunacaq. Artıq Tərcümə Mərkəzi bir brenddir, burada nəşr olunan kitablar bütün filtrlərdən keçir, yalnız bundan sonra oxucuların ixtiyarına verilir. Təbii ki, Tərcümə Mərkəzi öz lokomotiv rolunu qoruyub saxlayacaq, bütün ölkədə tərcümənin keyfiyyəti dünya standartları səviyyəsinə yüksələcək. Mən buna inanıram.

Araşdırıcıların əlində kifayət qədər fakt olmadığından tərcümənin yarandığı tarixi və məkanı dəqiq müəyyənləşdirmək çox çətindir. Ən qədim zamanlarda dünyanın hər hansı bir guşəsində tərcümə fəaliyyətini sübut edən müəyyən sənədlərin tapılması, həmin fəaliyyətin dünyanın digər guşəsində, həm də daha əvvəllər mövcud olmaması barədə iddialar irəli sürməyə əsas vermir. Bir fakt mübahisəsizdir ki, tərcümə lap qədim zamanlarda, xalqlar, ayrı-ayrı dillərdə danışan qəbilələr, yaxud etnik qruplar arasında ünsiyyətə ehtiyac yaranandan meydana gəlib. Beləliklə, tərcümənin yaranması məsələsi bilavasitə dünya xalqları dillərinin meydana gəlməsi ilə bağlıdır.

Tərcümə təcrübələri və miflər

Babil qədim zamanlardan çoxdilliliyin məskəni kimi qəbul olunub, buna görə də tərcüməçilərin sonrakı fəaliyyətinə təsir göstərməyə bilməzdi. Müasir tərcüməçilər üçün Babil onların peşələrinin simvoludur. Beynəlxalq Tərcüməçilər federasiyasının jurnalı "BABEL" adlanır ki, bu da qədim yəhudi dilində Babil deməkdir. Bir çox tərcümə kitablarının üz qabığında Babil külləsinin surəti var.

Babil haqqında əfsanə həm də lingvistik nöqteyi-nəzərdən maraqlıdır. Ona görə ki, Bibliyada mifik şəkildə hallanan "Babil" sözünün, çox güman ki, dillərin qarışığı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. ...Tərcümə nəzəriyyəsi nöqteyi-nəzərindən dil səhvi, yəni başqa dildə olan sözün məna çalarlarındakı səhv ona görə maraqlıdır ki, tərcümədə çox tez-tez rast gəlinən hadisəni – ilkin dilin və (İD) tərcümə olunan dilin (TD) oxşar səslənən formalarının yerdəyişməsini - izah edir və "tərcüməçinin saxta dostları" adlanır.

Tərcümə ilə əlaqədar ilk tarixi şahadətlərə gələndə isə, həmin şahadətlər eramızdan əvvəl III minilliyə aiddir. Tədqiqatçı qeyd edir ki, tərcümədən söhbət gedən və günümüzə qədər gəlib çatan qədim abidələrdən olan Asuan kitabələrində göstərilir ki, misirlilərin Nil çayı adasındakı Elefantina knyazlarının simasında tərcüməçilər vardı. Nubiyalılar və misirlilərin yanaşı yaşadıkları həmin sərhədyanı rayonda tərcüməçilik fəaliyyətinin əsasını təşkil edən ikidillilik inkişaf edirdi. Misirlilərin və semitlərin yaşadıkları Sinayın mis mədənləri rayonu əhalisinin tərcüməçiləri vardı. Tərcüməçilər hərbi yürüşlərdə iştirak edir, ticarət karvanları ilə birləşərək səfərlərə çıxırdılar.

İddialara görə, eramızdan əvvəl baş vermiş və qədim papyrus üzərində yazılmış əfsanədə Qədim Misirdəki yazılı tərcümə fəaliyyəti haqqında məlumat verilib. Katiblərdən birinə təbabət allahı sayılan İmhotepin yaratdığı möcüzələrdən bəhs edən Misir kitabını yunan dilinə tərcümə etmək göstərişi verilib. Tərcü-

məçi tənbel olduğundan iş də çox ləng gedirmiş. İmhotep katibi xəstələndirir və əlində kitab onun yuxusuna girir. Tərcüməçi bu əlaməti düzgün başa düşür. O, işini qısa müddətdə bitirir və sağalır. Düzdür, bu ibrətamiz əhvalat tarixi faktları bir qədər təhrif edir. Belə bir təəssürat yaranır ki, biz tarixi materiyanın

Tərcümə Allahı

Böyük yunan sivilizasiyası cəmiyyətin tərcüməçilərə münasibəti haqqında əsaslı bir şahadət qoymayıb. Tərcüməçilik fəaliyyətinin incəliklərinin yunanları narahat etməsi barədə məlumat verən mətnlər və həтта ayrı-ayrı fikirlər günümüzə qədər gəlib

Bununla belə, yunanların Hermes adlı allahı vardı. Qədim Yunanistanın Orfey haqqında miflərinin birində allah Hermes "bütün dillərin tərcüməçisi", tərcüməçilərin əcdadı hesab olunur.

Məlum olduğu kimi, Hermesin atributları qanadlı şlyapa və qanadlı səndəllər olub. Bu da müvafiq olaraq, fikir çevikliyi

Doğrudan da Hermesin simasında müasir tərcüməçinin keyfiyyətləri özünü büruzə verir. Elə bu gün də tərcüməçi yaşından asılı olmayaraq çoxlarının təsəvvüründə gənc oğlan və ya qız kimi canlanır: o, əsas funksiyasından – deyilənlərin tərcüməsindən başqa hər an digər tapşırıqları yerinə yetirməyə hazır olmalıdır.

Bütün dillərin tərcüməçisi

və ya tərcümə nə vaxt yaranıb?

dərinliklərinə getdikcə vəziyyət daha da mürəkkəbləşir. Ötən mürəkkəb tarixdə yüzillik, həтта minillik dövrümüzdəki illər və aylar kimi qəbul olunur. Doğrudan da bəzi mənbələrə görə, İmhotep real tarixi şəxsiyyət, fiiron Ciserin (e.ə. 2780-2760) memarı və baş naziridir. Həqiqətən də ona müdrikləyin, təbabətin və seyrbazlığın yarımallahı kimi sətayiş edirdilər. Qədim yunan dilinə gələndə isə, həmin dilin formalaşması yalnız e.ə. XIV əsrə aid edilir. Bu dilin yazılı forması isə daha da gec, yalnız e.ə. IX-VIII əsrlərdə meydana çıxıb. Ola bilsin ki, burada söhbət yunan dilindən yox, e.ə. II minilliyin ortalarında mövcud olmuş finikiya dilindən gedir.

Artıq e.ə. III əsrdə tərcüməçilik fəaliyyəti aparıldığını Assuriyanın paytaxtı Nineviyada tapılmış gil lövhələr də aşkara çıxarır. Assuriya çarı Aşşurbanipal (e.ə. 669-663-cü illər) yazılı nitqdə çox yüksək nailiyyətlər əldə etmiş ilk hökmdarlardan idi. O, bütün Babil və şumer mətnlərini saraylarının birində toplamağı əmr etmişdi. Dünyanın bu ilk kitabxanasındakı kolleksiyanın böyük bir hissəsi babililərin və şumerlərin tərcümə üçün istifadə etdikləri çoxdillilik sözlüklərdən ibarət idi. Həmin sözlüklərin ən qədimi Akkadlı Sarqonun hökmdarlığı etdiyi (e.ə. 2872-2817-ci illər, bizim xronologiyaya görə XXIV əsr) dövrə məxsus idi. O, öz qəhrəmanlıqlarının müxtəlif dillərdə vəsf olunmasını çox sevirdi.

çatmayıb. Qədim yunan xalqının dilinin mükəmməlliyini, dil mədəniyyətini və ədəbiyyatını nəzərə alaraq bu ziddiyyətə inanmaq çətindir. Amma tarixçilərin güman etdikləri kimi, məhz dil və ədəbiyyatlarının inkişafı qədim yunanlarda milli təşəxxüsün müstəsna olması təsəvvürünün yaranmasına səbəb olub, onlar digər xalqların dilinə, ədəbiyyatına və mədəniyyətinə etinasız münasibət bəsləyiblər. Onlar başqa dilləri barbar dilləri adlandırırdılar. Varvaros yunan sözü isə məhz yad dillərə nifrətamiz münasibəti ifadə edir.

Yunanlar milli təşəxxüs və öz dil mədəniyyətlərinin müstəsnalığı ilə bağlı təsəvvür üzündən barbar xalqların ədəbiyyatını tərcümə etməyə can atmırdılar. Əksinə, yunan dili və yunan mədəniyyəti yamsılamaq üçün nümunə, digər xalqların tərcümə etmələri üçün mənbə rolunu oynamalı idi.

Buna görə də, ola bilsin ki, qədim ellinlərdə tərcümə layiqli məşğuliyyət hesab olunmurdu. Bu gün yunanların tərcümə işinə münasibəti haqqında dəqiq bir fikir söyləmək çətindir, çünki bununla bağlı heç bir şahadət yoxdur. Amma bizə gəlib çatan natiqlik sənəti, fəlsəfə, riyaziyyat və başqa elmlərə dair əsərlər yunanların elmi maraqları barədə fikir yürütməyə imkan verir. Güman etmək olar ki, bu gün Yunanstanda tərcüməçilərə ikinci dərəcəli adamlar kimi münasibət göstərilməsi məhz Qədim Yunanstandan miras qalıb.

və tapşırıqların cəld yerinə yetirilməsini simvolizə edirdi. Bəzən heykəltaraşlar Hermesi dediklərini izah edən sayaq, əlini yuxarı qaldırmış halda canlandırılar. Hermes Olimplə insan arasındakı vasitəçi idi, o, adamlarla daim təmasda olur, onlara öz fikirlərini sözsə çevirmək öyrədirdi.

Hermes haqqında mifdə diqqətli hər şeydən əvvəl allahın vasitəçi funksiyası və onun fikirləri "tərcümə etməsi", sözsə çevirməsi cəlb edir. Amma Hermes çox ziddiyyətli fiqurdur. Ona səyyahlar da, natiqlər də, oğrular da sətayiş edirdilər. Hermes Olimpdən tələk, araqarırdıran və oğru kimi qovulmuşdu. O, həm də hamının sevimlisi idi. Olimp Hermessiz boş və cansız görünürdü. Zevs onu özünün vasitəçisinə, xəbərçisinə, çaparına çevirdi. "Çevik allah bütün əmrləri bir göz qırpmında yerinə yetirir, ən çətin vəziyyətdə belə özünü itirmir, lazım gələndə gözəgörünməz də olurdu". Qədim heykəlciklərdə Hermes çiyinə etinasızlıqla örtük atmış yaraşlıq gənc kimi təsvir olunur. Şərh etməyi, öz sözlərlə söyləməyi, izah verməyi, çox vaxt da müasir tərcümə nəzəriyyəsinə dərk etmə mərhələsini, ilkin nitq məlumatının mənasının açılmasını ifadə edən hermenevtika termini Hermesin adından yaranıb.

Hermes ölməz və əbədi gəncdir, yoxsa öz qüvvəsini tükədən, əldən düşüb ölərdi. Axı o, gündüz cürbəcür allahlara xidmət göstərməli, gecələr yolunu azanlara səmt göstərməli, ölənlərin ruhunu yerin altına, Aida səltnətinə göndərməlidir.

Əvvəlcə tərcüməçiyə belə bir münasibət adamda çaşqınlıq yaradır və şüurunda obrazlı müqayisə doğurur: tərcüməçi – iki ağağın nökrəsidir. Amma onu da nəzərə alaraq ki, başqa bir dilin hakim olduğu məkanda bu işləri tərcüməçidən başqa bir kəs görə bilməz.

Amma Hermesdən fərqli olaraq tərcüməçilər ölürdülər və əbədi gənc qala bilməzlər. Buna görə də belə hesab olunur ki, şifahi tərcüməçinin fəaliyyət müddəti o qədər də uzun deyil, bu işlə gənclər məşğul olmalıdırlar. Burada məsələ insanın qocaldıqca intellektual qabiliyyətlərinin azalmasında yox, əhdəsindən yalnız gənclərin gələ biləcəkləri çətin bir vəzifədir.

Hermes – bəlağət allahıdır. O, təkcə çevik və hiyləgər deyil, həm də ağıllı və bacarıqlıdır. Ölçüləri, rəqəmləri və əlifbanı məhz Hermes kəşf edib. Amma başlıcası budur ki, o, bunu insanlara öyrədib. Burada IX əsrin slavyan maarifçiləri Kiril və Mefodi yada düşür: onlar əlifbanı yaradandan dərhal sonra yunan dilindəki bir neçə dini kitabı slavyan dilinə tərcümə etdilər. Yazı xalqlara məhz tərcümə vasitəsi ilə keçir.

Yeni eraya qədər Qədim Yunanistan tarixində barbar dilindən – qədim yəhudi dili nəzərdə tutulur – yunan dilinə yalnız bir əsl tərcümə məlumdur: Əhdi-Ətiqin Avropa dilinə ilk tərcüməsi olan Septuaginta indiyə qədər tərcümə haqqında maraqlı əfsanə ilə yanaşı çox gözəl mətn kimi diqqətli cəlb edir.

Hazırladı: N.Əbdülrəhmanlı

Şahla NAĞİYEVA
Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

(Əvvəli ötən sayımızda)

○ **“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının ingilis dilinə tərcüməsinə işə ötən əsrin 60-cı illərində başlanıb. Orta əsrlərin ən qiymətli bədii və tarixi əsərlərindən biri olan bu abidənin ingilis dilinə gec tərcümə edilməsinə etinasızlıq və səhlənkarlıq hesab etməyən, bunu dastanın özünün taleyi ilə əlaqələndirən tərcüməçilər - Faruk Sümer, Ahmet Uysal və Uorren Uolker dastanı 1972-ci ildə ABŞ-da ingilis dilində nəşr etdiriblər.**

Tərcüməçilər dastan haqqında geniş ön söz yazıblar və kitabın sonunda dastanla bağlı tarixi hadisələr, yerlər və şəxsiyyətlər haqqında izahlar veriblər. Ön sözdə onlar oğuzların mənşəyi, yaşadıkları yerlər və münasibətdə olduqları xalqlar haqqında məlumat verməklə “Kitab-Dədə-Qorqud”un yaranma yeri, tarixi, dili və sair xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləməyə çalışıblar. Qeyd olunub ki, Bayat tayfasından olan Dədə Qorqudun tarixi şəxsiyyət olması barədə kifayət qədər sübutlar var. Bu fikir digər mütəxəssislərin elmi araşdırmaları ilə səsleşir. XVII əsrdə Azərbaycanca səfər edən alman alimi və diplomatı Adam Oleariyə Dərbənd yaxınlığında gördüyü “Dədə Qorqud qəbri” deyə nişan verilən məzar heyrətləndirib. O yazır: “İmam Qorqudun qəbri qayalı dağda çapılmış iri bir mağaradan ibarətdir”.

A.Oleari Urmiyada “Boyu uca Burla Xatun”un qəbri kimi nişan verilən məzarın da çox iri - “qırx pilləkən” ölçüsündə olduğunu nəql edir. Girişdə Oğuz tayfaları barədə məlumat verilib, oğuz türklərinin iki böyük qola bölünmüş 24 tayfadan ibarət olduğu qeyd edilib.

Əsrin ingilis dilinə uğurlu tərcüməsinə nail olmuş türk ədəbiyyatşünasları onu ingilisdillil oxuculara “türk dastanı” kimi təqdim ediblər. Obyektivliyə daha çox sadiq qalmaq üçün yaxşı olardı ki, əsər “türkdillil xalqların dastanı”, yaxud “oğuz dastanı” kimi təqdim olunaydı. Çünki kitabın girişində də qeyd olunur ki, “oğuzların qəhrəmanlıq tarixi ingilis dilində verilir”.

Kitabın giriş sözündə mütərcimlər bu qiymətli əsərin ingilis dilində işıq üzü görməsində professor Əhməd Temirə, Cahid Öztelliyə, İstanbul Universitetinin professoru Velidi Toqana, Kaliforniya Universitetinin professoru Tələt Tekinə təşəkkürlərini bildirir, onları məşhur qorqudşünaslar kimi təqdim edirlər. Burada yazıçı və folklorçu alim Barbara K.Uolkerə də təşəkkür edilib.

Göründüyü kimi, kitab sanballı bir kollektivin müştərək yaradıcılıq işidir və bəlkə də, buna görədir ki, verilmiş elmi izahlar ən adi boşluqları belə doldurub. Ön sözdən, 16 səhifəlik girişdən, proloqdan, 12 boydan, qeydlər və bibliografiyadan ibarət olan bu tərcümə üzərində iş 8 il da-

vam edib. Kitab Texas Universitetində hazırlanıb və qeyd olunduğu kimi 1972-ci ildə çap olunub. Axırda verilmiş bibliografiyadan aydın görünür ki, kitabın çapına məsul olan şəxslər dünya Qorqudşünaslığını diqqətlə izləyərək zəngin materiallardan istifadə ediblər. Ön sözdə deyilir ki, tərcümədə iki əsr ərzində ortaya çıxmış bütün tədqiqatlara istinad olunub, dastanın Drezden və Vatikan nüsxələrinə baxılıb, əvvəlki tədqiqatçıların əməyindən bəhrələnilib.

“Kitabi-Dədə Qorqud”u müxtəlif illərdə tədqiq etmiş F.Köprülünün, H.Araslının, Ə.Dəmirçizadənin, E.Rossinin, M.Erkinin adları çəkilib, dastanın 1958-ci ildə Sürixdə alman dilində nəşri, V.Bartoldun epos üzərində işi barədə söhbət açılıb. Bütün bunlar tərcümə üzərində gərgin iş aparıldığından xəbər verir. Tərcüməçilər bu kitabı dastanın ingiliscəyə ilk tam nəşri kimi təqdim ediblər.

Müəllifin yazdığına görə, professor Vaqif Aslanov da dastanın ingilis dilinə bu tərcüməsinə öz bədii keyfiyyətinə, fikir və hadisələrin verilməsinin dəqiqliyinə görə indiyə qədər olan bütün tərcümələrdən üstün hesab edib. Dastanın hər iki əlyazmasından məharətlə istifadə edən və özünün dediyi kimi daha “mükəmməl hesab etdiyi hissəni” həssaslıqla seçməyə çalışsan Lyuis tərcümə zamanı nə ifrat sərbəstliyə varıb, nə də lüğətin köməyinə arxalanaraq quru bir tərcümə ortaya çıxarıb. İngilis dilinin zənginliklərinə arxalanan tərcüməçi xalqımızın bu böyük mənəvi sərvətini beynəlxalq dildə böyük oxucu auditoriyasına təqdim etməklə əvəzsiz zəhmət çəkib.

C.Lyuisin tərcüməsinin uğurlu alınması təsadüfi deyil. Onun bioqrafiyası Şərqlə bağlı olub. Tədqiqatçı 1920-ci ildə Londonda anadan olmuş, Oksford Universitetin-

Ş.Xəlilli tarixi həqiqətlərə söykənən C.Lyuisin Oğuz tarixi və onların mövqeyi haqqındakı fikirlərini yüksək qiymətləndirərək mütərcimin ingilis oxucusunda aydın təsəvvür yaratdığını qeyd edib. Onun qənaətinə görə, dastanın ingiliscəyə tərcüməsi bütövlükdə oğuz türklərinin – azərbaycanlıların milli-mənəvi dəyərlərinin, qədim tarixi köklərinin möhtəşəm abidəsi sayılan “Kitabi-Dədə Qorqud”un ən işıqlı tərcümə nüsxələrindən biri sayıla bilər.

“Dədə Qorqud” dastanının ilk dəfə kim tərəfindən tərtib olunduğunun məlumatı deyən C.Lyuisi ən çox heyrətə gətirən dastanın gözəl, qeyri-adi poetik dili, Dədə Qorqud müdrikliliyini ecazkarlığı olub. Dədə Qorqudun tarixi bir şəxsiyyət olduğuna və onun Oğuz elində çox məşhur, əfsanəvi bir ozan, el müdriki olduğuna inanən C.Lyuis dastanın ingiliscəyə tərcüməsinə məhz Dədə Qorqud müdrikliliyinin, böyüklüyünün işığında ingilis oxucusuna ərməğan edib.

R.Fin bütün diqqəti dastanın dilinə və üslubuna yönəldir. Şərqsünas eləcə də türk tədqiqatçılarına istinadən dastandan oğuzların həyat tərzi, onların çadırlarda, alaçılarda və əsasən at belində həyat keçirmələri, adqoyma mərasimləri, qadınların ləyaqəti, şücaəti və s. haqqında geniş məlumat verir.

Haqqında söhbət açılan “Ədəbiyyat” jurnalının 1988-ci il 1-ci və 2-ci nömrələrində Vilyam Hikman tərəfindən “Basat və Təpəgöz” boyunun təhlili verilib. Dədə Qorqud dünyası ilə onu ilk dəfə tanış edən professor Omelyan Pritsaka ithaf etdiyi bu məqalədə V.Hikman dastanın bütün boylarının məzmununu qısaca təsvir edir və əsasən “Basat və Təpəgöz” boyu üzərində dayanır.

Bütün bunlarla yanaşı, keçən əsrin 90-cı illərində “Kitabi-Dədə Qorqud”un ingilis dilində daha bir nəşri də işıq üzü görüb. P.Mirabilenin hazırladığı həmin kitabın əvvəlində 64 səhifəlik şərh verilib. Burada Dədə

ÖZ “Kitabi - Dədə Qorqud”umuz özgə dillərdə

İkinci məqalə

Qeyd etmək yerinə düşər ki, 1971-ci ildə Moskvanın “Proqres” nəşriyyatının ingilis dilində buraxdığı “Azərbaycan poeziyası antologiyası”nda “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından da nümunələr verilib.

Dastanın “Müqəddimə”sini və “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu”nu L.Zelikov bütövlükdə ingilis dilinə çevirib. Bu tərcümə də tədqiqat baxımından maraqlıdır.

Dastanın ingilis dilinə ikinci bütöv tərcüməsi Cefri Lyuisə məxsusdur. Mütəxəssislərin rəyinə görə, 1974-cü ildə Londonda “Penguin Books” kompaniyası tərəfindən nəşr olunmuş tərcümənin orijinala müqayisəsi göstərir ki, C.Lyuis eposun dilini və üslubunu diqqətlə tədqiq edib, əsərdə cərəyan edən orta əsrlər tarixini öyrənib, dastan haqqında elmi-tədqiqat işlərinin bir çoxunu gözdən keçirib və tərcümə işinə böyük məhəbbətlə girişib. Digər həmkarları kimi C.Lyuis də tərcüməsinə ön söz və izahlar yazıb.

Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələrini araşdıran tanınmış alim Şahin Xəlilli qeyd edib ki, C.Lyuisin ön sözündə qədim oğuzların mənşəyi ilə bağlı fikirləri, VIII və IX əsrlərdə bu böyük elatın ictimai-siyasi həyatında tarixi hadisələrə sərgilədiyi alim mövqeyi fakt zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir.

Tədqiqatçı Seyran Əliyev “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının ingilis dilindəki hər iki mətnini akademik H.Araslının tərtib etdiyi 1977-ci il Bakı və Məhərrəm Erkinin tərtib etdiyi 1971-ci il İstanbul nəşrləri ilə müqayisə edərək bu qənaətə gəlib ki, Lyuisin tərcüməsi istər dəqiqlik, istərsə də dastanın dilini və ruhunu saxlamaq baxımından daha uğurlu və orijinala daha yaxındır.

də təhsil almışdı. O, təhsilini başa vurduqdan sonra bir sıra şərq ölkələrində olub, şərq xalqlarının mədəniyyətini, dillərini öyrənməyə həvəs göstərmiş. O, Oksfordda qayıdandan sonra ərəb və fars dillərini daha mükəmməl öyrənməyi qarşısına məqsəd qoyub. “Türkiyə” (1955), “Həqiqətin müvazirəti” (1957), “Türk qrammatikası” (1967) kimi əsərlər yazmış doktor C.Lyuis türk dilinə və ədə-

Qorqudun şəxsiyyəti, dastanın tarixi, türk-oğuz əfsanələri haqqında geniş təhlillər aparılıb. Qeyd edək ki, nədənsə kitabda dastanın müqəddiməsi verilib. Müəllif girişdə qeyd edir ki, biz dastanı tərcümə etməmişik, bu iş filoloji bir cəhddir. Girişdə həmçinin C.Lyuisin tərcüməsindən söhbət açılır və belə anlaşılır ki, kitab əsasən onun tərcüməsi əsasında hazırlanıb. Lakin müəllifin “hibrid mətn yaratmaq istəmişik” fikri ona dəlalət edir ki, Lyuisin tərcüməsi üzərində əlavə iş aparılıb. O da qeyd olunur ki, bu nəşrin hazırlanmasında dastanın üç türk mətnindən - Məhərrəm Erkinin 1958-ci il və 1988-ci il nəşrlərindən, Orxan Şaiq Gökyayın 1976-cı

biyyatına yaxından bələd olan erudisiyalı və səriştəli türksünas kimi tanınmış, bir müddət Oksford Universitetində türk dili və ədəbiyyatı üzrə mühazirə oxuyub. Şahin Xəlillin qənaətinə görə, C.Lyuisin poetik tərcüməsi F.Sümer, A.E.Uysal və U.S.Uolkerin tərcüməsi ilə müqayisədə həm fikir, ideya, həm də orijinal mətnə yaxınlıq baxımından xüsusilə dəyərlidir. O, dastandakı poetik parçaların C.Lyuisin tərcüməsində daha uğurlu verildiyini xüsusi vurğulayıb.

Beləliklə, ötən əsrin ikinci yarısından başlayaraq “Dədə Qorqud” dastanına dünyada maraq daha da artıb və bu abidə üzərində ayrı-ayrı ingilisdillil şərqsünaslar tədqiqatlar aparıb, fikir və mülahizələr söyləyiblər. Tədqiqatçı Aida Həsənovanın yazdığına görə, 1977-ci ildə Amerikada Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatını öyrənən “Ədəbiyyat” jurnalında “Dədə Qorqud” dastanının geniş təhlili verilib. “Dədəm Qorqudun kitabı”nda epik elementlər” başlığı altında verilən bu məqalənin müəllifi türk dili mütəxəssisi Robert Findir.

il nəşrindən, habelə, C.Lyuisin tərcüməsindən istifadə olunub. Kitabın sonunda nəticə, ətraflı qeyd və izahlar, həmçinin bibliografiya verilib. “Kitabi-Dədə Qorqud” Şərq dillərindən işə ilk dəfə farscaya tərcümə olunaraq 1978-ci ildə Təbrizdə “İbn Sina” nəşriyyatında çap edilib. Dastanı Təbriz alimlərindən Fəriba Əzəbdəftəri və Məhəmməd Hərirri Əkbəri tərcümə ediblər. Onlar dastanın tərcüməsi üçün 1974-cü ildə Londonda ingilis dilində çap olunmuş tərcüməni əsas götürüblər.

Yəhudi əsilli görkəmli İtaliya yazıçısı Alberto Moravia (1907-1990) ilk ədəbi uğuruna 1929-cu ildə çapdan çıxan «Biveclər» adlı romanıyla imza atıb. Lakin tezliklə İtaliyada hakimiyyətə yiyələnən faşistlərin geniş şöhrət qazanmış romana münasibəti neqativ oldu. Hakimiyyət orqanlarının təqibini hiss edən Moravia ölkəni tərk etməyə məcbur qalıb səyahətə yollanır. Yazıçının məcburi səyahəti uzun çəkir – 1933-cü ildən 1943-cü ilə qədər. Moravia özü sonralar bu barədə yazır: «Bu illər mənim həyatımın ən pis illəridir və mən o illəri heç zaman həyəcənsiz xatırlaya bilmirəm». Gah Yunanıstanda, gah Çində, gah ABŞ-da, gah Meksikada məskunlaşan yazıçı 1943-cü ilin sentyabrında müttəfiq qoşunlarının çıxarılmasından sonra arvadıyla birgə bir müddət Fondi şəhərində, Çoçarada gizlənməli olur. Orda gördüklərini və məruz qaldığı ağır həyatı Moravia 1957-ci ildə çapdan çıxan eyniadlı «Çoçara» romanında yüksək bədii çalarlarla təsvir edib. Alberto Moravia sivil dünya xalqlarının dilinə çevrilən bir çox məşhur romanların, o cümlədən «Həyat oyundur», «İnter-vü», «Diqqət», «Roma hekayələri», «Özgə həyat» əsərlərinin müəllifi kimi məşhurdur. Hazırda Azərbaycan Tərcümə Mərkəzində dünya şöhrətli nəsrin seçilmiş əsərlərindən ibarət toplu çapa hazırlanır.

ALBERTO MORAVIA

Xoş keçən məclis

(hekayə)

Restoran – biz bunu dərhal gördük – çox da fərlı deyildi. Birinci otaqda bir neçə balaca məmər stol vardı, onların üstündə təzəlikcə çıxır içildiyi görünürdü. İkinci otaq isə arakəsmə ilə iki yerə bölünmüşdü: bir tərəfində mətbəx yerləşirdi, o birində isə – üzərinə süfrə salınmış beş, ya altı masadan ibarət bütün restoran. Qalan yerlərdə vəğzalətərlə müəssisələr üçün adi hal sayılan eybəcərlik hökm sürürdü: döşəmə yonqarla örtülmüşdü, divarların malası qopub-tökülmüşdü, stol-stullar laxlayırdı, masa üzərinə salınmış çirkli süfrələr də cırıq-cırıqdı. Amma bizi təbdən çıxaran əsas məsələ soyuq idi; eynən mağaradakı kimi iliyimizə işləyən nəm soyuq. Sirio içəri girəndə hətta bərkədən çıxdı ki:

- Oho! Deməli, Afrika belə olurmuş!.. Burda adam lap sətəlcəm olar ki!

Doğrudan da soyuq dəhşət idi: müştərilər masa arxasında şlyapada, yaxalıqlarını qaldıraraq paltolarda oturmuşdular; nəfəs alanda ağzından buğ çıxırdı, lap elə bil küçəyəydin. Biz masalardan birinin arxasına keçdik, o saat da dördkünc sifətdən narazılıq, bulanıq gözlərindən zəhrimar yağan restoran sahibi başımızın üstünü kəsdi. Amilkare onu görəndə yamanca sevindi və tez-tələsik soruşdu:

- Sor! Covanni, siz mənə xatırlayırsınız?

Üzündə təbəssüm deyilən şeydən əsər-ələmət olmayan restoran sahibi qaşqabaqla cavab verdi:

- Mənim adım Covanni yox, Serafiodur... və düzünü desəm, sizi xatırlamıram, yaduma gəlmirsiniz.

Amilkare pörtlikdən qaşan kimi oldu, amma dərhal da suallarını yağdırmağa başladı. Restoran sahibi alnunu qırıxdırıb yada salmağa çalışdı, axırda nəsə fikirləşib qışqırdı:

- Hə ey! İndi yadıma düşdü. Xatırladım sizi! Yeni il qabağı siz burda olmuşdunuz, kolbasa ilə mərci yemisiniz.

Amilkare cavab verdi ki, bəs Yeni ili evdə qarşılayıb.

Bir sözlə, onlar bir-birini tanıya bilmədi. Sonra restoran sahibi qolları çirkli ağ gödəkçəsinin ci-bində yemək kartoçkasını çıxarıb soruşdu:

- Sinyorlar nə buyurmaq istəyir? Xatirələrlə bağlı məsələ başa çatdı. Biz kartoçkaya baxanda dərhal gördük ki, burda ürəkəçən az şey var: olan yalnız pendirli makaronur, abbakkiodur², toyuqdur, pendirdir, bir də meyvə. Öz nüfuzunun xilasına çalışan Amilkare restoran sahibini təzədən israrla dilə tutmağa başladı:

- Axı sizin məxsusi yeməyiniz olur... həvəskar spagetti.

Restoran sahibi onlarda həqiqətən də həvəskar spagettinin olduğunu təsdiqlədi. Biz hamımız qəlyanaltı və spagetti, kimsə özünə abbakkio, qalanlar isə qızartma toyuq sifariş verdi. O ki qaldı desertə – belə qərara gəldik ki, bir az fikirləşək. Bu vaxt Sirio dedi ki, ürəyi şorba istəyir, restoran sahibi də toyuq bulyonu götürə biləcəyini söylədi. Sonra hansı şərəbdən içəcəyimizi soruşdu: ağ, ya qırmızı; şirin, ya kəmsirin? Biz Fraskati çıxarını seçdik, restoran sahibi də butulkaları, qədəhləri, çörəyi, salfetə bükülmüş süfrə ləvazimatlarını gətirib masaya düzdü, sonra mətbəxə keçdi.

Bir qədər gümrəhləmiş Amilkarenin dili açıldı:

- Hə bura necədir, xoşunuza gəlir? Düzdürmü bura yaxşı yerdir?

Biz kırımışcə baxışdıq, sonra Sirio ümumi rəyi bildirdi:

- Yaxşı olub-olmadığını görə-cəyik... Hələlikə özümü elə hiss edirəm ki, elə bil ictimai ayaqyolundayam.

Bu cavab Amilkarenin könlünə yatmadı və həmin dəqiqə Sirio ilə aralarında mübahisə yarandı.

- Sən həmişə hamının kefinə soğan doğrayırsan...

- Sənsə təki pula qənaət edəsən...

- Sənin bu mədə xorasıyla restoranda nə itin azlıb...

- Sənsə yeməyə pərgarsan, intəhası canından pul çıxmır...

Və sairə, və ilaxır.

Bu arada vaxt da ötüb-gə-dirdi, süfrəyə isə hələ ki, heç nə verilməmişdi və biz, adətən, pis restoranlarda olduğu kimi, nədən gəldi danışıq-danışa çıxırdı və yavan çörəyə girişmişdik.

Dəhşətli soyuq vardı: hamımızın ayaqlarımız donmuş, belimiz quru-yub qaxaca dönmüşdü.

Çaxırdan isə nə qədər çox içirdik, qızışmaq əvəzinə bir o qədər

- Onu demək istəyirəm ki, sizin bulyonun canına tüstü hopub.

Sahib etiraz etdi, özü də xeyli kobud tərzdə:

- Nə tüstü?.. Mənim bulyonumda tüstü nə gəzir?.. Tüstü sizin başınızdadır!

Rəngi ağaran Sirio səsinə bir az da qaldırdı:

- Deyirəm ki, bulyondan tüstü iyi gəlir, deməli siz mənə inanmı-lısınız.

Restoran sahibi donquldana-donquldana mətbəxə getdi və qazanı götürüb gəldi ki, bizə bulyonun hansı ətdən bişirildiyini göstərsin. Qazanı növbə ilə hər birimizin burnunun altına tutduğu vaxt qəfil çığırtı eşidildi:

- Tarakan! Tarakan! Tarakana baxın!

Hamımız geri qanrıdıq. Çığıran Amilkarenin qohumu Cemmanın idi; o öz spagetti nimçəsindəki hansısa qara şeyi göstərdi.

Restoran sahibi yenə höcətliyinə saldı:

- Nə tarakan!.. Burda tarakan nə gəzir!.. Yəqin soğandır, bir az yan-ıb... qaralıb...

Cemmanın dediyindən dönmədi: - Mənsə sizə deyirəm ki, bu, tarakandır... Bir baxın, ayaqları da görünür...

Restoran sahibi Cemmayə yaxınlaşmış diqqətlə nimçənin içinə baxdı; bu, həqiqətən tarakan idi. Sonra o, tarakanı çəngəllə tutub çox sakit tərzdə, soyuqqanlı şəkildə dedi:

- Hə, aydın məsələdir... yəqin sorucu burudan düşüb... Belə şeylər olur...

Və başqa heç nə əlavə etmədən öz qazançası və tarakanı ilə birgə mətbəxə keçdi. Biz sarsıntı içində bir-birimizə baxdıq.

- Mən acam və yeyəcəm! - nəhayət, Amilkare çəngəli əlinə götürüb diləndi.

Biz də hiddətimizi boğub onun kimi elədik. Təkcə Cemmanın yeməyə toxunmadı, dedi ki, iyranır.

Soyuq daha da güclənmişdi; spagettini yeyən kimi gedib paltolarımızı götürdük və indi masa arxasında hamımız paltoda oturmuşduq. Restoran sahibi təzədən peyda oldu; bu dəfə toyuq və abbakkionu gətirib tələsik süfrəyə düzdü. Toyuq elə anıq, elə quru-yuqdu ki, diş batması deyildi; beləsinə dördüncü dərəcəli yeməxanalarda verirlər. Abbakkio da təkcə qabırğadan, dəridən və piyədən ibarət idi, üstəlik səhərdən qaldığı, indi isə sadəcə olaraq qızdırıldığı aydın görünürdü. Amilkare çəngəli onun bir parçasına sancıb yuxarı qaldırdı və dəli kimi çığırdı:

- Axı bu yeyiləsi şey deyil! Sahib!.. Sahib!..

Və restoran sahibi yenə öz qaşqabaqlı sifətiylə peyda oldu.

- Deyin görüm, siz restoran işləməyinizin niyyətini mənə izah edə bilərsinizmi?

- Bəs sizcə mən neyləməliyəm?

- Nə olsa! Qədin küçə süpürün, vaqon sürün, qabırqazan olun, təkcə restoran işləməyin.

○ 1989-cu ilin yay ayı idi. Hörmətli nazirlərimizdən biri hökumət telefonuyla zəng vurub xəbər verdi ki, bəs, bizim görkəmli musiqiçilərimizdən biri rəhmətə gedib, Mərkəzi Komitənin katibinə məlumat verin. O vaxt mən MK katibinin köməkçisi vəzifəsində işləyirdim. MK katibi mənə nekroloq yazmağı tapşırıd (o zamanlar qayda beləydi), mən də ilk dəfəydi ki, könülsüz və ürək ağrısıyla vəzifəmi icra elədim. Xoşbəxtlikdən çox keçmədi ki, nekroloqa ehtiyac olmadı. Xəbər gəldi ki, həmin musiqiçi ölməyib. (O, indi də yaşayır, Allah ona can-sağlığı versin!).

İkinci dəfə isə nekroloq yazmağı mərhum dostum Arif Əmrahovlu tapşırıd: Zeydulla Abdulla oğlu Ağayev dünyasını dəyişmişdi. Kaş o nekroloqa da ehtiyac olmayaydı! Təəssüf, çox təəssüf, bu xəbər doğrudu...

O, mənim müəllimim və dostum idi.

...Soyuq qış günlərinin birində ona baş çəkməyə getdim. Yatağa düşəndən bəri evlərinə getməmişdim. Hərdən telefonda danışırdıq. Hal-əhval tuturdu, özündən çox mənimlə maraqlanırdı. Tez-tez "Allah kürəyində dursun!" deyirdi. Özü üçün heç kimdən heç nə xahiş etməzdi. Təbiəti beləydi: kiməsə kömək edər, kiminsə işinə yarayar, hansısa ədəbiyyat adamının xahişini özündən "aşağı-yuxarı" məmura eləyirdi. Xeyirə-şərə yaramağa da həvəliydi. Amma həmin gün onu görəndə içimdə nəsə bir şey qəfil-dən qopub düşdü - onun fiziki varlığında mənim yaddaşıma hopmuş o güc, qüdrət, həvəs, o ehtiras və həyat eşqi qalmamışdı. Halı özündə deyildi, təkcə gözləri danışırdı.

Zeydulla müəllim sadəcə fiziki sağlamlığını itirmişdi, onun içindəki ziyallıq nuru gözlərinə qonmuşdu. Gözləri danışırdı, əvvəlki şövqlə, əvvəlki ehtiras və həyat eşqiylə danışırdı gözləri.

Əvvəli 14-cü səhifədə

Bir sözlə, öcəsmə təzədən başlandı, amma bu dəfə xeyli sönük şəkildə ötüşdü, çünki sahib öz tutqu düşüncələrinə elə bərk qapılmışdı ki, həтта çox incimirdi də. Aşpaz papaqlı başını mətbəxdən bayıra çıxarıb onu çağırana qədər beləcə davam elədi. Sahib aralanıb gedəndə Amilkare aşpazı səslədi:

- Ey, aşpaz... Siz bizi zəhərləmişiniz!

Aşpaz yoxa çıxdı, heç ona cavab da vermədi, biz isə təzədən qoyun qabırğaları və toyuq sümükləriylə mübarizəyə girişdik.

Hamımızın qanı it qanına dönmüşdü; biz küçədəkindən betər donurduq; mədəmiz pis bişirilmiş, üstəlik pis həzm olunan hansısa zir-zibillə dolmuşdu. Necə bir səhvə yol verdiyini nəhayət ki, başa düşmüş Amilkare vəziyyəti heç olmasa bir balaca düzəltmək istəyirdi, odur ki, iki şüşə qırmızı çaxırla biskvit sifariş verdi. Bütün axşam ərzində yeganə layıqlı şey elə yalnız bunlar oldu: çaxırla biskvit. Ancaq bu işdə sahibin heç bir xidməti yox idi; şüşələr ağzıbağlıydı, biskvit isə Milandan gətirilmişdi. Biz barbera çıxarırdan içib, üstündən biskvit yedik və bir az qızıxdıq.

Bu arada restoran boşalmışdı; bizdən başqa içəridə yalnız qonşu masadakı cavanların dəstəsi qalmışdı. Hamısı kart oynayırdı; tezliklə sahiblə aşpaz da gəlib onlara qoşuldu. Bütün axşamı Cemə ilə

Gözləri danışan Adam

(Unudulmaz müəllimim, yazıçı-tərcüməçi Zeydulla Ağayevin əziz xatirəsinə)

...Danışırdı ki, həyatla ölüm arasındakı məsafə elə də uzun deyil - bəlkə elə doğrudan da gözlə qaş arasındadır. İnsan gərək hər zaman bunu dərk eləsin. Danışırdı ki, o, bunu çoxdan başa düşür - qısa, çox qısa ömür yolunu sağlam düşüncə ilə gedib, ruhən mərd, çalışqan, alicənab, dözümlü olub... Danışırdı ki, heç vaxt heç kimə öz üstünlüyünü nümayiş etdirməyib. Onun üçün əsl şərəf daşıdığı və icra etdiyi vəzifənin mahiyyəti olub. Hər kəsə xidmətinə və tutduğu vəzifə borcunu necə yerinə yetirməsinə görə qiymət verilməlidir.

Danıışırdı ki, müəllimlik, tərcüməçilik, yazıçılıq dolanıb, ailəsinə, uşaqlarına dolandırır, tələbələrini, dostlarını, qohum-əqrabasını qürurlandırır, sevindirir; axı o, elmi-ədəbi və mədəni həyatın zəhmətkeş adamı olmuşdu!

Danıışırdı ki, o, təfəkkür adamıdır; humanizm, xeyirxahlıq onun amalı, istedad və zəhmət yol yoldaşı olub. Dərin bilik və təcrübəsini, bütün imkan və əlaqələrini hər zaman mədəniyyətə, elmə, ədəbiyyata həsr edib, "Məhəbbət nəğməsi", "Beş günün intizanı", "Yenilməzlik", "Dünyanın düz vaxtı" kimi nəsr əsərləri yaradıb, C. London, A. Konan Doyl, T. Drayzer, E. Heminqvey, S. Moyem, A. Əzimov, A. Heyli kimi böyük yazıçıların əsərlərini dilimizə çevirib, çap etdirib.

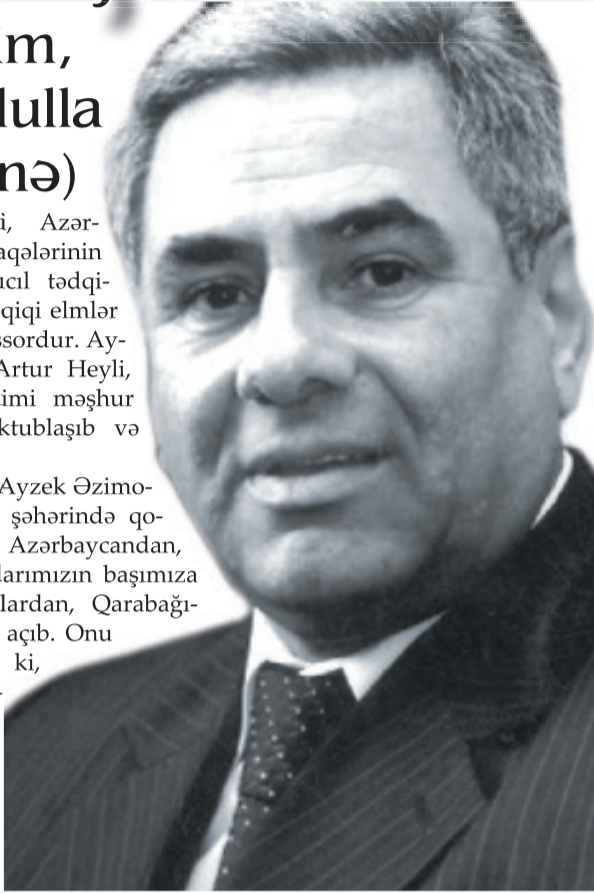
zarafatlaşmaqdan yorulmayan Remo indi də çaxırdan gümrəhləşib oxumaq istəyirdi. Desert süfrəsi arxasında oxumaq Remonun adətindəydi. Mən heç də onu demək istəmirəm ki, pis oxuyur, intəhası oxuduğu həmişə eyni mahnılar olurdu və biz onların hamısını əzbər bilirdik. Bu axşam Remo təbiəti ki, dastəməzə ilk dəfə qoşulmuş Cemə üçün oxumaq istəyirdi və biz onun bu niyyətini bildiyimizdən qulaq asmağa razılıq verirdik. Lakin Remonun nə oxumağını bilməyiniz üçün mən bunu təsvir etməliyəm. Remo özü bəstəboy, sifəti qarayanızdır; buruq telləri ensiz alını örtüb, qan çəkmiş gözləri qırıqdır. Bununla belə, yəni zahiri görkəminin bu cür köntöylüyünə baxmayaraq, oxuyanda heç də bayağı görənəmiz, əksinə, sanki şirinləşir. O, mahnının ünvanladığı qızın əlindən yapışıb qarşısında təzim edir, gözlərini qıyib dodaqlarını bant kimi yığaraq öz həzin, ehtiraslı səsiylə pəsdən oxuyur. Üstəlik də, oxuduğu bütün mahnıların qafiyəsi eyni cürdür: ya «ə»lə bitir - həsrət, qismət, məhəbbət; ya da «ə»lə - istək, dilək, çiçək. Beləliklə, bu axşam Remo öz adəti üzrə Cemmanın əlindən yapışıb, üzünü ona yaxınlaşdıraraq oxumağa başladı, biz də çaşqınlıq içində susub ona baxırıd. Cemə gülümsünür və bu təbəssüm Remonu daha da ruhlandırır - mahnının birini bitirən kimi ikincisinə keçdi. Bu arada qonşu masadakılar da səslərini qısib susdular

Danıışırdı ki, Azərbaycan-ABŞ əlaqələrinin yorulmaz, ardıcıl tədqiqatçısı olub, həqiqi elmlər doktoru, professorudur. Ayzek Əzimov, Artur Heyli, Stiven Kinq kimi məşhur yazıçılarla məktublaşıb və görüşüb.

Danıışırdı ki, Ayzek Əzimovun Nyu-York şəhərində qonağı olub, ona Azərbaycandan, namərd qonşularımızın başımıza gətirdiyi oyunlardan, Qarabağımızdan söhbət açıb. Onu inandırma bilib ki,

erməni iddialarını xülya, iftiradan başqa bir şey deyil. Vaşinqton və Kaliforniya Universitetlərində elmi araşdırmalar aparıb, Los-Anceles Universitetində yazıçı Ayra Levinin "Ölüm-qabağı öpüş" romanını tərcümə edib, Luiziana ştatının Fəxri vətəndaşı adına layiq görüldü...

Danıışırdı ki, hələ Amerikada olanda Şanon Emersonun redaktorluğu ilə Müasir Azərbaycan nəsrinin nümunələrini - Elçinin "Hövsan soğanı", Anarın "Ötən ilin son gecəsi", Kamal Abdullanın "Üç, dörd-qapını ört", Afaq

Məsudun "O", Sabir Əhmədlinin "Qara bayraqlar", İsi Məlikzadənin "Qonşular" hekayələrini ingiliscəyə tərcümə edib, kitab halında çap etdirib...

Danıışırdı ki, məhz onun rəhbərliyi ilə "Erməni genosidi" kitabı ingilis dilində tərcümə olunub və "Azərnaşr" də çap olunub SSRİ-yə rus dilində yayılıb...

Danıışırdı ki, məhz o, milli ədəbiyyatımız tarixində Artur Heylinin "Aeroport" romanını ilk dəfə

Bu arada restoran sahibiyə aşpaz və sarışın cavanın iki dostu da qalxıb bizə yaxınlaşmışdı. Bizə öz məsamızın arxasında eləcə oturmuşduq.

Sarışın bağırdı: - Sən kimsən? Sənə nə lazımdır? Bilmək olarmı sən nə istəyirsən?

Bu sözləri deyə-deyə o, əlini irəli uzadıb sanki Sirionun qalstundan yapışmaq istədi.

- Çək əlini, çək deyirəm sənə! - Sirio hiddətlə qışqırdı və yerindən sıçrayıb ayağa qalxdı, rəqibiyə burun-buruna dayandı. Sonra bərk zərbə ilə sarışının əlini kənara itələdi. Onda sarışın oğlan Sirionun pencəyinin yaxalığından yapışıb geri darddı. Bizim hər iki xanımız bərkədən civildədi. Remo fısqırdı:

- Dayanın! Baş qoşmayın!.. Bir neçə saniyə keçdi. Heç kəsin gözləmədiyi halda, birdən-birə Amilkare oturduğu yerdən sıçrayıb ayağa qalxdı və sarışının yaxasından yapışıb ona dəli kimi zərbələr ilişdirə-ilişdirə otağın dərinliyinə qısnadı. Soyuducuya qısnalıb qalan sarışın müqavimət göstərir, Amilkare isə bütün bədəniylə onun üstünə yıxılıb sanki oğlanı basıb əzmək istəyirdi. Birdən biz Amilkarenin enli kürəyinin nə zərbə geriyə atıldığını gördük; o, üzüstə gurultuyla yerə gəldi və düşdüyü yerdə kötik kimi hərəkətsiz qaldı. Boksçu olduğu aydın bilinən sarışın onun çənəsinin altından qısa zərbə endirmişdi, nokauta düşən Amilkare də döşəməyə səpilməmiş yonqarın üstündə sələnlə qalmışdı.

olaraq birbaşa ingilis dilindən tərcümə edib və 1990-cı ildə "Yazıçı" nəşriyyatında çap etdirib...

...Onun gözləri beləcə danışırdı.

O danışan gözlərdən ayrılanda bayaq içəmdən qəfil qopan şey yavaş-yavaş yerinə qayıtdı; sevinirdim ki, o gözlər hələ çox şeylərdən danışacaq - ümidlər, arzular, planlar, görüləcək işlər, ömrün daha gözəl, daha məhsuldar illərindən...

Sevincim uzun sürmədi. Bir neçə həftədən sonra, yəni fevralın 17-də o gözlər qapandı. O gözlər bir daha danışmayacaq mənimlə. Sarsıldım. Bilmədim kimə zəng vurum, kimlərə xəbər verim. Arif yadıma düşdü (Ah! hələ bundan sonra onun ağır itkisini də yaşayacağdım!). Daha sonra Yaşara zəng vurdum. O da məndən nekroloq istədi...

...O vaxtdan bir il ötdü. Bir ildir ki, "Gözləri danışan Adam" aramızda yoxdur. Bir ildir ki, mən onlara zəng vura bilmirəm. Axı zəng vurub nə deyim? Həmişəki kimi deyim ki, Zeydulla müəllim necədir? Zəmfira xanım da cavab versin ki, o, danışı bilmir?..

Bu yaxında onlara zəng vurdum. Zəmfira xanımla, qızı Ləmanla danışıdım. Onun əlyazmalarını, tərcümə etdiyi əsərlərini diskini istədim, Yaşarla danışırdı ki, mərhum yazıçı-tərcüməçiləri də yad edək, onların arxivlərindəki tərcümələri çap edək, qoy ailələri bir qədər qonorar alsın...

Elə biz də Zəmfira xanımla bu barədə danışıdık və sağollaşanda qeyri-ixtiyari həmişəki kimi gözləri danışan adam barədə düşünürdüm, dedim:

- Zeydulla müəllimə salam söyləyin!

Araya dərin, ağır sükut çökdü. Mən əziz müəllimimin öldüyünü unutmuşdum.

Kamran NƏZİRLİ

Hər şey necə qurtarmalıydısa, o cür də qurtardı: polis bizim adsoyadımızı qeyd elədi, qadınlar ağlaşmağa başladı, Amlkare isə əliylə çənəsindən yapışıb elə hey təkrarlayırdı ki, bir soldı də verən deyil. Axırda Sirio, Remo və mən hesabı ödədik; mətbəxdən restoran sahibinin səsi eşidildik:

- Siz axı niyə restorana gedirsiniz? Yaxşı olardı ki, evdə otursunuz! Restorandan təzəcə çıxmışdı ki, hardasa yuxarıda pəncərə açıldı və kimsə kağıza bükülüb yemək artığını küçəyə vızıldatdı; tərslikdən bağlama düz Amilkarenin təpəsinə düşdü.

- Siz allah bağışlayın, - nazik bir səs yuxarıdan qışqırdı. - Bu, pişiklərin payıdır.

Həqiqətən də buralıqda kalan pişik vardı; hamısı da bizim keçib getməyimizi səbrsizliklə gözləyirdilər ki, bükülməyə girişsələr. Amma ağlına büsbütün itirmiş Amilkare, Allah biliri nəyə görəsə bunun sahibin işi olduğunu düşünür və elə hey can atırdı ki, təzədən geri qayıtsın. Biz onu ordan qol gücünə dartıb aparıdık, o isə söyüşünü kəsmir və şlyapasına yapışıb balıq pulcuqlarını təmizləyirdi. Bir sözlə, necə deyirlər, acəb vaxt keçirdik.

Tərcümə: Mahir N.QARAYEV

¹ Sor - «sinyor» müraciətinin qısaltılmış forması (tərc.).
² Abbakkio - quzu ətinin qızartması (tərc.).

Fəridəddin ƏTTAR

XIX əsrdə İranda yaşamış azərbaycanlı müəllim Fəridəddin Əttarın "Müsibətnamə" əsərindən seçib fars dilindən Azərbaycan dilinə sərbəst tərcümə etdiyi 14 hekayətin qısa məzmununu veririk. Bu hekayətlər Əttar yaradıcılığı ilə tanış olmaq və Əhmədinin məhz hansı hekayətləri seçdiyini dəqiqləşdirmək baxımından əhəmiyyətlidir.

1. Hekayəti-divaneyi-əhliləhəqq və əhlillal

Dünyadan əl üzümüş bir misgər məscidə gedərək Allaha yalvarıb ondan pul və plov istədi, lakin əlinə bir şey gəlmədikdə acığı tutub dedi: "İndi ki, sən belə cüzi bir xahiş yerinə yetirə bilmirsən, onda bu məscidi uçurt ki, bir də buraya xahişə gəlməsinlər".

Bu zaman məscidin damından toz-torpaq tökülməyə başladı. Misgər bu halı görüb dedi: "Bunu nə tez eşidib əməl etdin? Sən qurmaqdan çox uçurmağı bacarırsan".

Misgər birtəhər çölə qaçıb bir xacəyə rast gəldi. Xacənin qulunu əlində plov sinisi gətirirdi. Xacə bu plovun ona aid olduğunu söylədikdə misgər dedi: "Mən bir şey yeməmiş Allah məscidi başıma uçurtmağa başladı, gör onun göndərdiyi payı yesəm, başıma nə oyun açar".

2. Hekayəti-Bürxi-Əsvəd ba Musa

Musa peyğəmbərin zamanında Bürxi-Əsvəd adlı bir divanə var idi. O, zahirdə divanə görünsə də, batinən ariflərdən idi. Musa qövmünə bir qəhətlik üz verdi. Quraqlıq oldu. Musa nə qədər Allaha yalvardısa, hacəti rəva olmadı. Nəhayət, Allah dərgahından nida gəldi ki, ey Musa, Bürxi-Əsvəd adlı qulum var, bu işdə ancaq o sənə kömək edə bilər.

Musa onu xarabılıqda tapıb salam verdi. Bürxi-Əsvəd Musaya dedi ki, mən qoymadım Allah sənə yağış versin. İndi bax, gör mən Allahdan necə yağış alıram.

O kötüyünü yerə vurub Allaha əmr etdi ki: "Tez ol, su ver, yoxsa, dünyanı dağıdaram". Tez yağış yağıb dünyanı sel büürdü. Musa bunun sirrini soruşduqda Allah dedi: "Hər din əhli öz yolu ilə məni tanıyır, sən narahət olma".

3. Hekayəti-Nuşirəvani-adil

Bir gün Nuşirəvan viranəyə gedib orada Bürxi-Əsvəd adlı bir divanəyə rast gəldi. Gördü ki, o quru yerdə yatıb, ancaq su ilə dolanır. Divanə soruşdu: "Sən kimsən?"

Nuşirəvan dedi: "Mən adil padşaham".

Divanə dedi: "Sənə adil deyənlər səhv edirlər. Mən 30 ildir ki, bu viranədəyəm, sən ancaq indi məndən xəbər tutursan. Özün isə eysiz işlətdəsən, ağər adilsən, gəl bir gecə mənimlə qal".

Nuşirəvan bundan heyran qalıb ona kömək etmək istədisə də, divanə razı olmadı ki, mən bu vəziyyətə öyrəşmişəm.

4. Hekayəti-şeyxi-ali mötəbər və xab didəni-u dər halı-vaqiə

Bir alimiqdar şeyx var idi. O, yuxuda işıqlı bir yolla getdiyini görür. Bu zaman bir mələk gəlib ondan soruşdu: "Hara gedirsən?"

Şeyx dedi: "Allahın yanına gedirəm".

Mələk dedi: "Bu qədər geyim və silahla Allah dərgahına getmək olmaz".

Sonra şeyx bir gecə parçasından xirqə örtüdü. Yenə mələk dedi:

"Belə də olmaz. Unutma ki, İsanı bir iynə haqqa çatmağa qoymadı".

Şeyx bütün paltarını atdı.

Mələk dedi:

"İndi sən dünya malından tamamilə əl çəkdiyini üçün haqqa çata bilərsən".

Dedilər:

"Onu görmək olmaz".

Hindli bunu eşidən kimi qəmlənib dedi:

"Mənə boş ev"

9. Hekayəti-abid və divanə və peyğami-ışan bordəni-Musa

Musa Tur dağına gedəndə nura qərğ olan bir zahid gördü. Zahid dedi: "Ey Musa, məndən Allaha peyğam apar və de ki, mən onun yolundan çıxmamışam". Bir az sonra Musa bir aşiqə rast gəldi. O da belə xahiş etdi ki, Allah onu dost tutsun. Bir az sonra Musa papaqsız bir dəliyə rast gəldi. O da dedi: "Ya Musa, Allahdan soruş ki, məni nə üçün belə sərgərdan etmişdir, məni nə üçün bu qədər incidir?".

Musa Tura gəlib zahid və aşiqin sifarişini verdi, divanədən isə söz açmadı.

Allah dedi: "Bəs divanənin sözünü nə üçün demədin?"

Musa dedi: "O, bir az küfr danışmışdı".

Allah dedi: "Get, ona de ki, Allah, səni unutmayıb".

10. Hekayəti-Piri-Süfyan

Qoca Süfyan gördü ki, bir uşaq bülbülü tutub qəfəsə salıb. Bülbül ağlayırdı. Qəfəs isə möhkəm idi. Süfyan bunu görcək çox pərişan oldu. Uşağa çoxlu

Dedi: "Mənə bir qətrə su verənə dövlətimin yarısını verərəm". Lüt bir dəli havada əl oynadan kimi göydən bir piyalə su gəldi. Bələm şah suyu içib çox şad oldu. Yenə istədi. Dəli yenə həməni qayda ilə ona bir piyalə su verdi.

Dəli dedi: "İstəyirsən, bu biyabanda sənə bir çeşmə fəvvarə verim". Bələm dedi: "Belə edə bilsən, mən bütün mülk-malından əl çəkərəm".

Dəli oturub bir nəvə çəkdi. Onun qəlbi üstündən bir fəvvarə vurdu. Bütün ləşkər susuzluqdan qurtuldu. Dəli ayağa duran kimi çeşmə yox oldu".

12. Hekayəti-Pir Sədidi-Ənbəri

İncəlikləri başa düşən bir qoca var idi. Sultan Mahmud onun görüşünə getdi. Onunla bərabər Ayaz və Həsən də var idi. Hər üçü qocanın hüzuruna çatan kimi qarşısında diz çökdülər. O qocanın adı Sədidi-Ənbəri idi. Şah ondan bir nəsihət istədi.

Sədidi-Ənbəri dedi: "Mən özümü hər şeydən məhrum edib əbədi həyat tapmışam. Mən zahiri atıb, batini qazanmışam".

Sonra o, namaz qılmağa başladı, lakin şah nə qədər orada durmuşdu, namaz qurtarmadı. O düz altı ay ara vermədən namaz qıldı. Şah təccüb etdi.

13. Hekayəti-Abdulla Tahir

Xocənd şahı Abdulla Tahir şikarə getmişdi. Yolda körpü üstündə bir qarıya rast gəldi.

Qarı dedi: "Bir hacətim var. Mənim bir oğlum var ki, onu həbsə salmışan, onu azad et".

Şah acıqlanıb onu rədd etdi. Qarı əllərini göyə tutub dedi:

"Ya Allah, mənim intiqamımı bundan al!"

Bu sözü Xocənd şahı eşidən kimi elə bil boğazına kəmənd saldılar. O, atdan düşüb qarından üzr istədi. Atı minib çaparaq zindana getdi və oğlanı gətirib anasına tapşırırdı. Sonra öz qızını da ona əvə verdi.

Ana hümməti buna deyərək.

14. Hekayəti-Nəsr Əhməd

Nəsr Əhməd bir gün bahar çağı lələzlərə çıxmışdı. Yanında mütrüb, saqi və saray adamları da var idi. Saqilər qız sürəhildə şərab verirdilər. Burada İlyas adlı bir şəxs var idi. O irəli gedib bütün qədəhləri qırdı, mütrübləri qovdu. Bu xəbər şahla çatdıqda əsəbiləşib onun yanına gəldi. İlyas şahı gördükdə heç ona nəzər belə salmadı.

Nəsr İlyasa dedi: "Ey şuridə, bu nə hərəkətdir? Sənə kim ixtiyar verdi ki, bu işi gördün?"

İlyas dedi: "Sən insanları qıran da kimə hesabat verirsən? Mən isə haqq yolunda düz iş görmüşəm".

Bu söz Nəsrə xoş gəldi, dedi: "Məndən bir şey xahiş et!"

İlyas bir qula işarə edib dedi: "Ondan arzu istərəm".

Şah dedi: "Burada şah ola-ola, quldan hacət istəməzlər".

İlyas dedi: "Mənə iki tay buğda ver". Şah dedi: "Verilsin!"

İlyas dedi: "Bu bulğandı şah özünü dalına alıb Səmərqəndə aparsın".

Şah dedi: "Sən bilirsən ki, mən belə işi görə bilmərəm. Nişaburdan Səmərqəndə piyada necə getmək olar?"

İlyas dedi: "Bu balaca yükə qorxu, bəs bu ölkənin yükünü necə çəkirsən?"

Çapa hazırladı: NƏRİMAN

Fəridəddin Əttarın hekayətləri

5. Hekayəti-Şeyx Şibli

Bir gün Şibli ahuzar edən bir dəliyə rast gəldi. Dəli Şibliyə dedi: "Səndən xahiş edirəm, Allaha münacat edərək söylə ki, məni nə üçün belə biqərə etdin! Əvvəl mənim atamı, anamı, sonra arvadımı öldürüb məni qürbət ellərə atdın. Əlimdə mal və dövlət qoymadın?"

Şibli ona dedi: "Ey cavan, küfr danışma, o özü bilir, sən həm özünü, həm də məni odlara yaxarsan".

Şibli onu atıb getdikdən sonra yuxuda gördü ki, Allah ona deyir: "Nə üçün o divanənin xahişini məni yetirmədin?"

Şibli dedi: "Ya Xuda, axı o divanə sənin ünvanına küfr danışdı".

Allah dedi: "Sənin börcün mənə demək idi".

6. Hekayəti-hinduyi-sahib-kamal

Eşq məqamına çatmış bir hindli var idi. Xalq Həccə gedəndə o soruşdu: "Camaat hara belə gedir?"

Dedilər: "Kəbəyə".

Hindli dedi: "Kəbə nədir?"

Dedilər: "Tanrı evidir".

Soruşdu: "Nə üçün gedirsiniz?"

Dedilər: "Oraya gedənlər əzabdan xilas olurlar".

Hindli də həvəsə düşüb Kəbəyə tərəf yollandı. Kəbəyə çatıb Allahdan kömək istədi.

lazım deyil, evin yiyəsi lazımdır. Mən bilsəydim ev yiyəsini görmək mümkün deyil, bu qədər yolu zəhmət çəkib gəlməzdim".

7. Hekayəti-Sultan Mahmud

Bir gün Qəznəvi padşahı Sultan Mahmud ləşkərlə birlikdə ova çıxmışdı. Yolda beli ikiqat olmuş bir qocaya rast gəldi. Qoca dalına yovşan alıb aparırdı.

Qoca Sultan Mahmuda dedi: "Belə səhraya düşüb hara gedirsən?"

Sultan Mahmud soruşdu: "Sən kimsən?"

Qoca cavab verdi: "Sənin adın Sultan Mahmuddur, mənim adım da Mahmuddur, biz bərabərik".

Sultan dedi: "Mənim bu qədər cahü-cəlalım var, sənin nəyin var?"

Qoca dedi: "Onlardan sənə nə fayda, bu ona bənzər ki, sən arxana su ilə dolu tuluğ alıb gəzdərsən, hər yetən ondan içib sirab olur, amma sən susuz qalırsan".

8. Hekayəti-Davud

Davud peyğəmbər 60 il Zəburu oxudu. Oxuyarkən yel eşidib əsməz, su eşidib axmazdı. Lakin onu eşidənlərdən heç kəs ağlamazdı. Nalə isə Misir qılıncından kəsərli olar. Sonra Davudun dərdi başından aşdıqda o nalə etdi, naləsi isə daşı-daşı yandırdı.

pul verib quşu xilas etdi. Quş uçub azad oldu və Süfyana dua elədi. Bülbül güllüstana uçub güllərin üstə baş qoydu.

Gül dedi: "Məni neçə müddətdir, atıb qaçmışsan, ey bivəfa!"

Bülbül ağladı və dedi: "Mən hamam bülbüləm, amma qəfəsdə əsir idim. Məni bir əziz bu bələdan xilas etdi".

Gül dedi: "Sən o əzizi əldən buraxma, ayaq torpağını gözlərinə tutiyyə elə!"

Bülbül həvəslə Süfyanın önünə gəldi. Süfyan soruşdu: "Nə üçün gəldin?"

Bülbül dedi: "Sənə xidmətə gəldim".

Bu bülbül gündüzlər güllüstana gedər, gecələr Süfyanın yanına gələr. Bülbül ilə Süfyan yaxın dost oldular. Nagəhan, Süfyan vəfat etdi. Bülbül isə onun cənazəsi üstündə uçub dövr edirdi. Süfyanı dəfn etdilər. Bülbül isə onun qəbri üstündən çəkilmədi. Nəhayət, qəbrin başı üstündə yıxılıb can verdi.

11. Hekayəti-Bələm ba ur-fazili-kamil

İnsanın mərtəbəsi ağıl ilə olsaydı, Şah Bələmin ağılı ona maneçilik törətməzdi. O, dörd yüz il ibadət edib, dörd yüz kitab yazdısa da, yenə həyat sirrindən xəbərsiz qaldı. O bir gün bərk susuz idi. Su isə qətiyyənlə tapılmırdı.

2002-ci ildə qəbul olunan "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" Qanundan sonra filmlərin tərcüməsi daha da aktuallaşdı və bütün televiziya kanallarında dublyaj redaksiyaları fəaliyyətə başladı, xarici filmlərin Azərbaycan dilində səslənməsi üçün geniş tərcüməçi və aktyor heyəti toplandı. Aradan uzun illər keçməsinə baxmayaraq, hələ də bu sahədə vəziyyət ürəkəçən deyil və filmlərin səsləndirilmə keyfiyyəti tamaşaçılar tərəfindən narazılıqla qarşılanır.

Əməkdar artist Şövqi Hüseynovla dublyaj prosesi, bu sahədəki problem və çətinliklərdən danışdıq.

17 ildir ki, dublyajla məşğul olan aktyor səsləndirdiyi rolları səhnədəki rollarından ayırmadığını deyir: "Dublyaj da aktyorluğun bir qoludur, aktyor sənətidir. Dublyorluq çox çətin peşədir, ancaq aktyorun bunu da bacarması xoş haldır. Aktyor var ki, teatr səhnəsində, kinoda oynaya bilmir, ancaq dublyaj aktyorudur. Bu, dünya praktikasında var. Azərbaycanda da bir-iki belə aktyor var ki, onu teatrda, kinoda görə bilmərik, ancaq dublyaja səsi düşdüyündən, dublyajla məşğul olur.

Dublyaj xüsusi qabiliyyət tələb edən sənətdir. İfa tərzini gözəl olan böyük aktyorlar var, ancaq filmə öz səsi deyil, rolunu özü səsləndirə bilməyib".

Şövqi Hüseynovun sözlərinə görə, dublyaj prosesində rollara görə aktyor seçimini rejissor edir: "Film və onun mətni rejissorla təqdim edilir, rejissor filmə baxır, mətn üzərində işləyir, öz qeydlərini edir. Obrazlara görə dublyaj aktyorlarını müəyyənləşdirir. Yəni teatrda kimi, burada da rejissor rol bölgüsü edir. Aktyorun verə biləcəyi sualların cavabı rejissorda olur.

Səsləndirmədə intonasiya, vurğu, hisslərin ifadəsi isə aktyorların öz qabiliyyətinə qalır. Həmçinin, pult arxasında əyləşən rejissor da bəzi məqamları aktyorların yadına salır. Hansısa xarakteri çatdırma bilməyəndə rejissor köməyə çatır".

Müsaibimizi dublyaj sahəsində narahat edən məsələ film mətninin tərcüməsində ortaya çıxan problemlərdir: "Bəzən tərcümə mətnləri bərabər vəziyyətdə olur. Bu da ondan irəli gəlir ki, yaxşı tərcüməçilər olsa da, filmin mətni ancaq mətn kimi tərcümə edilir. Yəni tərcüməçi mətni filmə baxmadan tərcümə edir. Bu da çox böyük səhvlər, gülməli vəziyyət yaradır.

Məsələn, rus dilində "idi" həm "get", həm də "gəl" deməkdir. Tərcüməçi onu "gəl" kimi tərcümə edir, ancaq baxırsan ki, filmə "get" deyir. Yəni bu işin tərcüməsi yüksək həssaslıq tələb edir.

Bəzən elə gözəl tərcümələr gəlir, amma baxanda məlum olur ki, filmi tərcümə edən stenoqrafistdir. Yəni filmi köçürən şəxs özü tərcümə edib. Nəsimə Eldarova dublyaj üçün çox gözəl tərcümələr edir. Çünki o filmi əzbər bilir, orda baş verən hadisələrdən xəbərdar olur. Bu mənada tərcüməçi dublyaj zamanı aktyorların yanında olanda onlara böyük köməyi deyir. Axı bizə filmin mətni elə dublyaj zamanı verilir. Bizim əvvəlcədən filmə baxmaq imkanımız olmur. Bu, çətinlik yaradır, ancaq peşəkarlıq öz sözünü deyir. Süjetə bir dəfə baxıb məşqdən sonra səsi yazmaq bəs edir.

“Dublyaj işi yüksək həssaslıq tələb edir”

Dublyaj aktyorlarının mətnə müdaxilə etmək imkanı da olur. Mətnə çatışmazlıqlar görəndə onu canlı danışq dilinə çeviririk. Bu, rolu daha maraqlı edir".

Problem təkcə tərcümə ilə də bitmir: "Müasir dublyajın səviyyəsi bir neçə il əvvəl kinostudiya da edilən dublyajdan fərqlənir. Fərqli özünü peşəkarlıqda göstərir. Bu da dublyaj olunacaq filmə verilən vaxtla əlaqədardır. Bu işə çox az vaxt verilir.

Kinostudiyanın bir filmi bəzən 20 günə yazılırdı. İndi o filmlərə baxırsan, elə bil, Azərbaycan dilində yazılıb. O vaxtlar dublyaj üçün xüsusi "cığır"lar gələrdi. Filmin səs "cığır"ı ayrı olardı, musiqi "cığır"ı ayrı. İndi bəzən hansısa səsi verməkdən ötrü musiqinin səsini alırlar. Filmin orijinal səsi itir. Məsələn, filmə qapı açılır, ancaq tamaşaçı o səsi eşitmir. Elə filmlər olur ki, səsi üstündə gəlir. Ancaq filmin səsi, "interşum"ları da gələndə onun dublyajı da rahat olur".

Aktyor dublyaj prosesindən də teatr səhnəsindəki zövqü ala bildiyini deyir: "Ancaq baxır hansı filmi dublyaj edirsən. Elə film var ki, adam ona ürəyini, canını qoyur. Filmin gözəlliyi, aktyorların oyunu səni buna vadar edir. Bu prosədə aktyorların oyunundan çox şey öyrənmək olur. Mən saatlarla oturub filmə baxan kinoman deyiləm. Kinoya baxmağı xoşlamıram, tamaşalara baxıram. Ancaq dublyajda həm də filmə baxmaq üçün gözəl fürsət yaranır. Yaxşı film olanda bu, xüsusilə zövq verir. Ancaq bu zaman biz filmə tamaşaçı gözüylə baxmırıq. Peşəkar gözlə baxdığımızdan, çox məqamlar ortaya çıxır. Həm də, tamaşaçı bir dəfə baxırsa, biz 10 dəfə ba-

xırıq. Bir dəfə məşq edirsən, bir dəfə rolu tutursan, sonra səsin yazılır. Aktyor oyununa, yanaşma tərzinə diqqətlə baxırıq. Bu, bizim səhnədə ifa tərzimizə də çox təsir edir, bizi inkişaf etdirir. Əgər dublyaj zamanı işinə vicdanla yanaşsan, bu, sənin üçün həm də bir məktəb rolunu oynayır. Ancaq "tez vaxt keçsin, dublyajı edim gedim" deyirsənsə, heç bir nəticə əldə etmək mümkün olmur.

vəsaitinin azlığı səbəb kimi göstərilir: Ancaq Şövqi Hüseynov bu fikirlə razılaşmır: "Aktyor məvəcinin az olmağı yeni amil deyil. Hər kəsə belli olan şeydir. Ancaq bunu əldə bayraq etməyi sevmirəm. Mən nədənsə, narazıyam, orda qalmıram. Əgər qalmışamsa, deməli, işimi görməliyəm. Sevə-sevə və vicdanla... Dublyaja getmək, əlbəttə ki, maddi köməkdir. Amma bu, prioritet ola bilməz.

sablana. 150 milyon əhali 9 milyondan nə qədər çoxdursa, qonoranın da dəyəri bir o qədər çox olur. Mən reallığı qəbul edirəm. Əgər bu işi görməyə gəlmişəmsə, pis-yaxşı vaxtım gedir, heç olmasa, o işi sevə-sevə görərəm, həzz alaram. Cibim də dolmasa, ürəyim dolar. Biz maliyyə işi ilə deyil, ürək işi ilə məşğuluq".

Həmsöhbətimiz dövlət televiziyası ilə özəl telekanalların dublyaj studiyaları arasında heç bir fərq görmədiyini deyir: "Texniki cəhətdən heç bir fərq yoxdur, hər ikisində proses eyni avadanlıqlar vasitəsilə həyata keçirilir".

Dublyaj iştirakçılarının sayı isə filmə görə dəyişir: "Elə film var ki, 10 nəfərlə yazılır, elə film var ki, 3 nəfərlə. Bu da filmə ayrılan maliyyə vəsaiti ilə əlaqədər olur. Bəzən özəl televiziyalarda, prodakşnlarda 10 nəfər film üzərində işləyir".

Şövqi Hüseynov bildirir ki, texnologiyaların inkişafı dublyaj prosesini də asanlaşdırıb: "Əvvəllər dublyaj "Betekam" sistemi ilə edilirdi, ondan əvvəl isə "kalço" sistemi. Çətin idi. Tutaq ki, iki nəfər mətni səsləndirir, birinin uzun monoloqu var, birinin də bir kəlmə sözü. Tərəflərdən biri monoloqu rahat, çəşmədən deyir, digəri o bir sözü dəyəndə çəşirdisə, monoloq bir də əvvəldən yazılır. Amma indi hər yerdə kompüter sistemidir. İstənilən səsi istənilən yerdən götürüb, başqa yerə qoya bilirlər. Hətta cümləni qısaltdı, uzadı bilirlər. Yaxud filmi tək, tərəf müqabilə yazmaq olur. Sonra onu birləşdirirlər, film kimi ortaya qoyurlar. Bununla vaxta qənaət edilir, ancaq keyfiyyət aşağı düşür".

Onun sözlərinə əsasən, film dublyajlarında hiss edilən sünilik səs seçimindəki yanlışlıqla bağlıdır: "Canlı-başlı bir adamı cılız bir insan incə səslə səsləndirəndə ziddiyyət yaranır. Elə bir studiya yoxdur ki, ştatlı aktyorları olsun, hər rola uyğun da səsləndirmə olsun. Aktyorlar, sadəcə, dəvət olunurlar. Bəzən elə olur ki, kiminsə vaxtı olmur, başqa aktyor səsləndirir. Bu zaman sözügedən problem yaranır.

Ancaq 10-15 il əvvəlki dublyajla indiki dublyaj arasında yaxşı mənada fərq var. Çünki artıq aktyorların çoxu bu sahədə püxtələşib".

Aktyor deyir ki, səhnədə olduğu kimi, dublyajda da tərəf müqabilindən çox şey asılıdır: "Teatrla dublyaj söz olaraq eynidir. Səhnədə hərəkət edirsən, ancaq burada yox. Tərəf müqabilindən, ötürmələrdən, onun əhval-ruhiyyəsinə çox şey asılıdır. Eldəniz Rəsulov, Ədalət Məmmədov, Şəfəq Əliyeva, Zəmfira Sadıqova, İlham Əsgərov kimi peşəkar dublyaj aktyorlarımız var. Onlarla birlikdə dublyajda iştirak edəndə adam istər-istəməz rolunu daha yaxşı səsləndirməyə çalışır. Onların səsi, yanaşması qarşısındakını da kökləyir və ona kömək olur".

Sevinc FƏDAİ

Dublyaj üçün bütün film səsləndirməsini məşq etmirik. Müəyyən səhnələr, epizodlar məşq edilir. Bu, bizim üçün bir uyğunlaşma, artikulyasiya prosesi olur. Buna dublyajda "nizamlama" deyirlər. 5-10 dəqiqə ərzində "nizamlama" prosesi gedir, baxırsan ki, harda ara verməlisən, harda cümlə uzun getdi, harda əlavə cümlə lazımdır və sairə. İkinci dəfə artıq səsyazma prosesi gedir".

Bəzən aktyorların məvəcin azlığından dolayı paralel olaraq dublyajla məşğul olduqlarını eşidirik. Ümumiyyətlə, bu gün milli dublyajın keyfiyyətinin aşağı olmasından danışanda maliyyə

Dublyaja təkcə pula görə getmirəm. Təbii ki, pulsuz heç kim bu işi görməz. Ola bilsin, sırf imkansızlıq ucbatından dublyaja gedənlər də var, ancaq bu, düzün deyil.

Qonorar azlığı dublyajın keyfiyyətsiz alınmasında əsas deyil. Əgər qonorar onları qane etmirsə, onda filmi səsləndirməsinlər. Məni qane etməyəndə filmin səsyazmasında iştirak etmirəm. Əgər razı olursam, işimi vicdanla görürəm. Razılaşıram ki, bu işin qiyməti budur. Deyirlər ki, aktyorlar Rusiyada, digər ölkələrdə reklama çəkilməklə 10 min manat pul alırlar, bizdə niyə azdır? Bizdə reklam 9 milyon əhaliyə hesablanır, bir də var 100-150 milyon əhaliyə he-

Zahid SARITORPAQ

***

qeybdən
sapsarı bir heyva uzadarlar ona
qorxudan açmaz əlini "yuxudu..." deyər
bir gül uzadarlar – almaz
"sevdadayam..." deyər
duasını oxuyub gedər yolunu
ay doğmuş bir gecəyə girər
yarı gül yarı heyva qoxuyar gecə
"yuxudu..." deyər "sevdadayam" deyər
yumar gözünü
sirr dolu bir yuxuya girər
mənasını bilmədiyi dua kimi şirin
bir qaranlıq aparar onu
sonda
bir gül, bir heyva, bir cəllad kötüyü
durduğunu görər
"seç..." deyər bir səs
yumar gözünü təzədən: "sevdadayam..." deyər
"seç... seç..." deyər bir səs
heç nə olmayıbmiş kimi endirər başını
cəllad kötüyünə:
"sevdadayam" deyər
eləcə gözləyər, gözləyər
aradan nə qədər vaxt ötdüyünü bilməz
"aç daha gözünü..." deyər
"sevdadayam..." deyər
"aç... aç... - deyər – gözünü..."
açmaz gözünü qorxudan
"sevdadayam..." deyər
aradan nə qədər vaxt ötdüyünü bilməz
kəpənək kimi bir öpüş qonar üzünə
açar gözünü
bəlalı başını cəllad kötüyünün yox
butasının dizləri üstündə görər
sapsarı bir heyva uzadarlar ona –
"odur..." deyər
sirr dolu bir gül uzadarlar ona –
"ah... odur..." deyər
"götür..." deyər – götürər
"yum gözlərini..." deyər – yumar
"sevdadasan..." deyər
"sevdadayam..." deyər

***

suyun üzündə böyrü üstə üzən
ölü balıqlar kimi
axarın umuduna olmağın da öz gözəlliyi var
amma bu gözəlliyi duymaqdan ötrü gərək
ölü olduğunu unudasan axı
olurmu görən
gora pəncərə düzəltmək keçir ağılından
vergili aşiğin illər uzununu
qolunun zəncirini açan yoxdu dilinin qıfılını
qapı da düzəldərdi yoxsa baca da qoyardı
olurmu ölmədən
yolçuluq uzun çəkəndə
qoynunda bəslədiyin bir qızıl alma kimi
solub bürüşəndə istəklər
divardakı yaşmaqlı şəkllər
doyunca baxmağa gücün çatmayanda
dua öncəsi
səsini içinin boşluqlarında
havalandırmış gəlir:
toxun mənə gözlərimin gördüyü kimi
toxun mənə Tanrının "o sən deyil..." deyə
verdiyi kimi
toxun mənə cənazəmin örtüyü kimi
olurmu bilmədən

***

yarpaqlar qar düşənə qalmadı yenə
«sən nə düşünürsən?..» deyər
qosqoca dünyaya toxunur payız

bilgimiz nə qədərsə bir o qədər çəşqıniq
ölümün şəcərəsini budaq-budaq oxumağa
üryanlara çırpılır könül birəm qar gəldiyində
amma həmişə elə bilirik yazı yarpaqlara
tumurcuqları çiçəyə boylu budaqlara
köklüdür o
əslində bildiyimiz heç nədi görünür
hərədə bir cürdü ürəyin ölçü vahidi:
birində sevgi birində ayrılıq
birində sevinc
birində üzüntüylə ölçülür yaşam

hərdən elə fikirləşirsən
yaşı min illərlə ölçülən bir küp qəbrin
miniatur əksidir daşdığı ürək –
nə qədər mataha minib
matahdan düşsə də Can Türbəsində
içində ölənlərin
öldürülənlərin məsum kəmiqləri sızlasa da
artıq öz işini görmüş və susmuş zamansızlıqda

qiyamda duaların səcdədəkindən
daha uzun sürməsi
aşiqə Rəbbin lütfüdü sözsüz
birəm qar gəldiyində ruhun qiyamı
yarpaq tökümindən sonrakı ağaclara
ayaqda durmağın önəmini bildirir

bizdən ayrılan hər anın payız siluetinin
üzü necə var köçürülürsə dəftərimizə
səhifəmizin birini ötürüb o birini
varaqlamaz
O alayınçıq oxumaz bizi bizdən fərqli

«sən nə düşünürsən?..» deyər
toxunur bizə qosqoca dünya
yarpaqlar qar düşənə qalmadı yenə

***

bir uçuşun sonunda bir qu
yorğunluğuyla süzərək
keçərək sınırlarını vaxtın sevginin yalqız
enərək qoynuna pünhan göycə suların
kimsəni çağırmadan göycək bir ölümlə ölərək
səssiz sözsüz oxunan son türkünün bəstəsinə
Can Evinin soyuq divarlarında
ilk misranın rəsmi beləcə cızmaq olar:
– yorğun qanadına qurban
suları tərpedərsənmi...

ana qarğıt tutmaz körpəsini
çünki arada süd var deyirlər
sevgidən ayrılıqdan həsrətdən doğulanlar
da
qarğışa gəlməz deyirlər heç vaxt –
arada ölüm durur çünki
ölümün ana südü mislində halallığı durur
bir də Can Evinin soyuq divarlarında
səssiz sözsüz oxunan
son türküyə cızılmış sonuncu misranın
rəsmi durur:
– çoxmu gözəldi oralar
bir də gəlsən gedərsənmi...

***

lampa söndü göz yumuldu səs kəsildi
sonuncu söz qaranlıqda laxtalandı
bitirdim dualarımı artıq
canım yüngül - qu tükü kimi
yəni ölümün ola biləmi bu girəvə
sağımın küləklər əsməliydi axı baqıdən
bəs nə oldu

bu girəvə ölümün ola biləmi yəni
həmdin üstündən gül ləçəkləri sovrulmalıydı
ölümün üzünə
utandırmalıydı onu nəfəsini
çəkən nəfəsinə görə
nə oldu bəs

yəni bu girəvə ölümün ola biləmi
bəlkə də
ölümlərin ən şanlısı
və ən şanslısı olmalıydı mənim ölümüm
gözünü yumaraq gəlməliydi üstümə
suçlu-suçlu
ən azı «neyləyək, belədir...» demək istədiyi
bilinməliydi gəlişindən
və sağımın küləklər əsməliydi baqıdən

yəni bu girəvəni gözləyən
doğrudanmı odur
odursa nə oldu bəs
lampa söndü axı

***

can tutulub cuna kimi
yoxluğun qırıq aynasına
aynadan o yana
tərpənən titrəyən şeir yox adi sədsi
amma söz deyil
sultanlığına kor olmuş könül
qul kimi əl-ayağındadı qırıq-qırıq
gələn o səsin

dua deyil yox
holavar deyil yox
"hu..." deyil

əvvəl çıraq fırlanır –
amma kor çıraq işıqsız
sonra çırağa uzanan əl qanadlanır –
amma havasız
sonra havasız çalınan davullar dinir –
amma dilsiz
ən axırda dil vur-tut bircə kəlmə su deyir
kor çırağa işıq gəlir
qanadlanan ələ hava gəlir
dinən davullara – səs

amma yoxluğun qırıq aynasındakı cuna
dilin su deməsini gözləmir
dil su deyənəcn özünü titrəyir Ona sarı

sabahacan yağış yağır...

***

börü¹ tanımadı nəşimi
bu köhnə cübbədən, bu quşburun çarıqdan
alaca buludlu bu gözlərdən tanımalıydı
tanımadı ancaq

bu qızılı yaradan, bu qurumuş
qara qandan
əlimdən düşmüş bir əlcə əppəkdən
əppəkədəki acizənə diş yerindən
tanımalıydı tanımalıydı börü

izinə baxdım iz onun deyil
imsinmək onunku deyil gördüm
börü cildində iblis olurmu görən
üzümü yalayan nəfəs onun deyil axı
onun deyil gördüm

iştahından bildim o börü deyil
dişləri altında sümüklərimin
xırçılısından bildim
nəfsindən anladım aldanmağımı
ağzının suyundan
dodaqlarının marçılısından bildim
ulamaq yerinə mırılısından duydum

üstümə tökülən
göyün qurd düşmüş qaranlığından
yanıq qoxulu üzgün rənglərin
bir-birinə dolaşmağından
bildim yanıldığımı

hər nəşənə dedim halal etmirəm sənə
haram xoşun olsun bu gəliş-gediş
cəsədini hallara buraxıb getdin, börü, hallara
məni hallar sürüyür indi nəşəli-nəşəli
sənsə öz adını qoru görək nə olacaq
adını sürü Çöllərə... börü...
qaç, bəlkə qurtuldun, ayrı zamandı,
qaç, amandı, qaç... yürü...
qəbrimiz üstə ulamağa bir səs olsun barı
börü... börü...

yoxsa ki içiyə sürünhasürün
qurtarmaq bilmir bu qaranlıq boru
amma unutma
bir "hu-u-u!" eşidincə yenə dön bəri...
bəri...
börü...

Aşdıq dağın o üzünə

aşdıq dağın o üzünə
gedirik üstən aşağı
elə bil ki bu yol bizi
aparır qəsdən aşağı

boş-boşuna sürünür yol
haqqa sarı ərinir yol
gözümüzə dirənir yol
yol yoxmu gözdən aşağı

dil nə deyirsə asidi
susmaq ölüm həvəsidi
səbir sevgidə qazidi
şikəstdi dizdən aşağı

ömür sevgiyə yaradı
sevgi haqqın buxaradı
hamı bizdən yuxarıdı
kimsə yox bizdən aşağı

Söz öndədi biz geriyik
biz tək Onun əsgəriyik
hər cürə Səsdən diriyik
ölüyük Sözdən aşağı

¹ börü - canavar

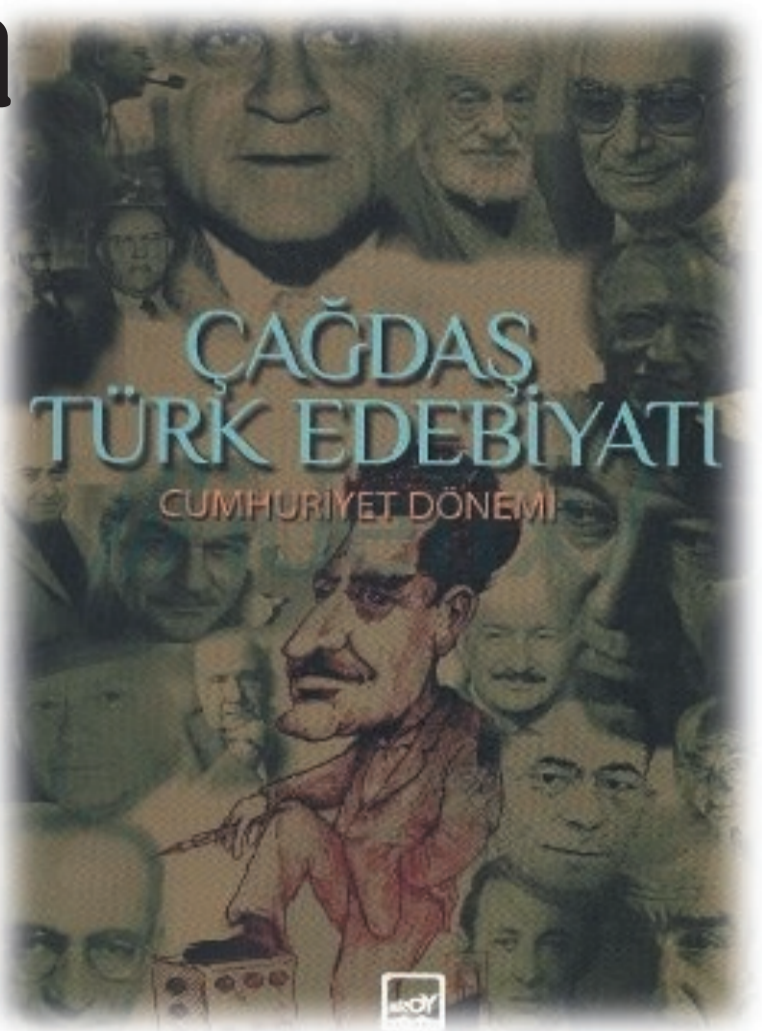

Çağdaş türk ədəbiyyatında 40 əlamətdar hadisə

“Notos” təşkilatı son yüz ildə türk ədəbiyyatının yaratdığı dəyərlərə qiymət vermək üçün sorğu keçirib. Sorğuda 181 yazıçı iştirak edib və onlar ədəbi aləmdə baş verən 40 ən əlamətdar hadisəni qeyd ediblər. Yazıcıların fikrincə, həmin hadisələr bunlardır:

1. Ədəbiyyat üzrə Nobel Mükafatının Orxan Pamuka verilməsi
2. Nazim Hikmətin yaradıcılığı
3. Türk poeziyasındakı ikinci yenilikçilik
4. Sait Faik və onun “Aləmdağda bir ilan var” əsəri.
5. Oğuz Atay və “Tutuna bilməyənlər” romanı
6. Yaşar Nabi Nayırın “Varlıq” dərgisi
7. Hasan Ali Yücel və onun tər-cümə səfərbərliyi
8. Yaşar Kamalın yaradıcılığı
9. Ahmet Hamdi Tanpınarın yaradıcılığı
10. 1950-ci illər nəslinin hekayə ustaları
11. “Qərib” cərəyanı (Orxan Vəli, Oktay Rifat, Melih Cövdət Anday)
12. Ərdal Özün 1981-ci ildə qurduğu “Can yayınları” nəşriyyatı
13. Orxan Pamukun yaradıcılığı
14. Enis Baturun 1982-ci ildə yaratdığı “Yarı Kredi yayınları” nəşriyyatı
15. Bilgə Karasunun yaradıcılığı
16. “Yeni Dərgi” və “De yayınevi” nəşriyyatının yaradılması
17. Türk Ədəbiyyatını Xaricdə Tanıtma (TEDA) layihəsi
18. Yusuf Atılganın “Anayurt otele” romanı
19. Müxtəlif ədəbiyyat jurnallarının yaranması
20. Enis Baturun yaradıcılığı
21. 1980-ci illərin əvvəllərində “İletişim yayınları” nəşriyyatının yaranması
22. Kitab əlavələrinin çap edilməsi və “Radikal kitab” nəşriyyatının yaradılması
23. Yaşar Nabi Nayır tərəfindən “Varlıq yayınevi” nəşriyyatının yaranması
24. İhsan Oktay Anarın yaradıcılığı
25. Hasan Ali Toptaşın yaradıcılığı
26. “Metis yayınları” nəşriyyatının yaranması
27. Memet Fuatın modernist yaradıcılığı
28. “Adam Öykü” ədəbiyyat jurnalının nəşr olunması
29. İnternet məkanı ədəbiyyatının yaranması
30. Yaşar Kamalın “İncə Məmməd” romanı
31. Kitab sərgiləri və TÜYAP-ın (Türkiyə Naşirlər Birliyi) yaranması
32. Orxan Vəli Kanıknın yaradıcılığı
33. Edip Cansevərin yaradıcılığı
34. Fazıl Hüsni Dağlarcanın yaradıcılığı
35. Türkiyənin Frankfurt Kitab Sərgisində Fəxri Qonaq olması
36. Nazim Hikmətin “Məmləkətimdən insan mənşələrini” əsəri
37. Mutathan Munqanın yaradıcılığı
38. Nurullah Ataçın tənqidi əsərləri
39. Orxan Kamalın yaradıcılığı
40. Roman “partlayışı”.

Yaradıcılıq prosesini ri-yazi cəhətdən dəqiq formullarla təsvir etmək çətindir, bu iş həddən artıq fərdidir və daim yazıcıların qabiliyyətindən, duyumundan və təcrübəsindən asılıdır. Məşhur qələm sahiblərinin bir çoxu yazı prosesi barədə öz fikirlərini qələmə alıb. Onlardan bəzilərini oxuculara təqdim edirik.

Henri Miller

Henri Miller “Xərçəng tropiki” romanında 11 şəxsi nəsihətini qələmə alıb ki, məhz həmin nəsihətlər yazıçıya əsərini bitirməyə imkan verib. O, eyni zamanda, özü üçün iş rejimi tərtib edib, roman üzərində işləyərkən özü qoyduğu qaydaları ciddi şəkildə yerinə yetirib.

1. Bir işi başa çatdırmamış digər işə başlama.
2. Yeni kitab yazmağa başlama, “Tutqun bahar”a yeni fəsil əlavə etmə.
3. Əsəbiləşmə. Əlinin altında olanlarla sakit, nəşəylə, götür-qoy eləmədən işlə.
4. Ovqatına görə yox, proqrama əsasən işlə. Müəyyən olunmuş vaxtda dayan.
5. Yaratmaq mümkün olmayanda da işləmək olar.
6. Torpağı yeni gübrələrlə yumşaltmaq əvəzinə, nəticəni hər gün möhkəmləndir.
7. İnsan kimi qal! Adamlarla görüş, ünsiyyətdə ol, əgər ürayın istəyirsə, iç.
8. Qoşqu atına çevrilmə! Yalnız zövq ala-ala işlə.
9. Kefin istəyəndə işləyib hazırladığın proqramı dağıt, amma səhəri gün həmin proqrama qayıt. Özünü yığışdır. Ətrafla əlaqəni minimuma endir. Artıq şeylərdən qurtul.
10. Yazmaq istədiyini kitabları unut. Yalnız yazdığın barədə fikirləş.
11. Başlıcası – daim yazmaqdır. Dostlara, sərgiyə, musiqiyə, kinoya sonra vaxt taparsan.

Yazıçılar necə yazıblar?

Con Steynbek

Pulitzer və Nobel mükafatları laureatı Con Steynbek mətnlərin yazılmasına sosializm realizmi ruhunda yanaşması ilə fərqlənib – yalnız həqiqətə vacib saydığını qələmə alıb. O, 1975-ci ildə “The Paris Review” jurnalına verdiyi müsahibəsində şəxsi yaradıcılıq sirlərini bölüşüb.

1. İşinizi nə vaxtsa başa çatdıracağınızı barədə qətiyyətlə düşünməyin. Fikirləşməyin ki, 400 səhifə yazmaq lazımdır, gündə bir-cə səhifə yazın, bu kömək edəcək. Günlərin birində əsərinizi bitirdiyinizə təəcüblənəcəksiniz.

2. Sərbəst və mümkün qədər sürətlə yazın, fikirləşdiklərinizin hamısını kağıza köçürün. Əsərinizi axıra çatdırana qədər üzərində düzəliş aparmayın və üzünü köçürməyin. Adətən, yazı prosesində üzünü köçürmək – irəli getməyə can atmamaqdan başqa, bir şey deyil. Bu, həm də yalnız material üzərində özünü unudub işləyən zaman yaranan sərbəst fikir axınına və ritmə mane olur.
3. Oxucu auditoriyanızı unudun. Birincisi, simasız kütlə sizi ölüm-cül şəkildə qorxudacaq, ikincisi, həmin kütlə ədəbiyyatda yox, yalnız teatrda mövcuddur. Ədəbiyyatda sizin auditoriyanız bir oxucudan ibarətdir. Mən belə bir nəticəyə gəlmişəm ki, bəzən tanışlarınızdan birini seçmək, yaxud təxəyyülünüzə bir oxucu obrazı uydurmaq və onun üçün yazmaq daha yaxşı olar.
4. Əgər səhnə, yaxud fəsil alınmırsa, daha yaxşı yazma biləcəyinizi fikirləşirsinizsə, həmin epizodun üzərindən keçin və əsərin davamını yazın. İşinizi başa çatdıranda həmin yerə bir daha qayıda bilərsiniz. Onda görəcəksiniz ki, narazı qalmaqınızın səbəbi, sadəcə, mətnin həmin hissəsinin yerində olmamasından ibarət imiş.

5. Sizin üçün mətninizin digər hissələrindən daha dəyərli olan epizoda ehtiyatla yanaşın. Adətən, belə epizodlar bütün əsərin süjet xətti ilə o qədər də uzlaşmır.
6. Əgər dialoq yazırsınızsa, qələmə aldığınızı ucadan söyləyin. Yalnız bu zaman həmin dialoq əsl nitq kimi səslənəcək.

Sözsüz kitab

Avstraliya yazıçısı və rəssamı Şon Tanı “vizual hekayəçiliyin ən mahir ustası” adlandırılırlar. “Pixar” nəşriyyatında çalışan Ş. Tan “Qırmızı ağac” kitabına görə bir sıra beynəlxalq mükafatlara, “Heç kəsə məxsus olmayan nəsnə” kitabı əsasında çəkilmiş multiplikasiya filminə görə 2011-ci ildə “Oskar” mükafatına layiq görülüb, elə həmin il də ona uşaq ədəbiyyatı sahəsində ən nüfuzlu Astrid Lindqren mükafatı təqdim edilib.

Şon Tan 20-dən artıq kitaba illüstrasiya çəkib. Onun 2006-cı ildə nəşr olunmuş “The Arrival” (Son mənzil) qrafik kitabı isə müəllifinə bütün dünyada şöhrət qazandırb. Məsələ burasındadır ki, kitabda bir-cə hərf işarəsi belə yoxdur.

Əvvəlcə kitabda söz olub. Amma Şon kitab üzərində işlədiyi müddətdə (bu iş dörd il çəkib) sözlərin sayı get-gedə azalıb, sonra isə məlum olub ki, onlar heç lazım deyil, hər şeyi illüstrasiyaların köməyi ilə çatdırmaq olar.

Bir çox adamların hər şeyi atmalarının və ailələrinin – arvad-uşaqlarını, dostlarını atıb tanımadıqları, gələcəyindən xəbərdar olmadıqları naməlum ölkəyə səyahət etmələrinin səbəbi nədir? Həmin qrafik roman hər bir qaçqının, doğma ocaqlarını tərk edib bu cür yol qət edən bir adamın tarixçəsidir.

Sözsüz kitab – köçkünün yeni aləmdə susqunluğunu və tənha-lığını açıq-aşkar çatdırmaq üçün yeganə üsuldur.

Romanın qəhrəmanı, sadəcə, başqa ölkəyə, tamamilə yad olan aləmə yollanmır. Onunla həmin yerdə zahirən öz itinə oxşamayan bir it arasında əsl dostluq yaranır.

Təsədüfi deyil ki, Şon Tanın yaradıcılığı ilə tanış olanlar kitabı əsl sənət əsəri kimi qəbul edirlər. Kitab Bolonya Raqassi mükafatına layiq görülüb, ən yaxşı şəkilli kitab sayılıb.

Hazırladı: NƏRİMAN

○ "Yay" qalereyası 2015-ci ilin ilk sərgisinə start verib. Almaniya konseptual rəssam Marqret Ayher "Təsvirlərin quruluşu" adlı sərgisi ilə sənətsevərlərin görüşünə gəlib. Ziyarətçilər mart ayının 19-na kimi davam edəcək sərgidə barokko üslubunda işlənmiş qobelenlərlə tanış ola biləcəklər.

Marqret Ayher 1955-ci ildə Berlində anadan olub. 1973-1979-cu illərdə Düsseldorf Milli İncəsənət Akademiyasında ali və magistr təhsili alıb.

M.Ayher, öz şöhrətini klassik və barokko obrazlarını birləşdirəndə iri qobelenlərin müəllifi kimi şöhrət qazanıb.

Onun qobelenlərində, əsasən, çap və elektron formatda mövcud olan foto və reklam obrazları əks etdirilir. Rəssam əsərlərində yalnız ona xas olan tərzdə müasirliklə klassik irsin simbiozunu, sintezini, vəhdətini təqdim edir. Bu cəhət onun qobelenlərini günümüzə əsləşdirir. Ayher rəsmlərində heç vaxt yaradan mövqeyindən çıxış etmir. O, hadisələri həmişə əsərin obyektinə olan baxış bucağından görməyə çalışır, klassik obrazlara müraciət edir. Daha sonra müasir dövrə uyğunlaşdıraraq maraqlı iş ərsəyə gətirir. Kollaj və montaj effektləri ilə əsərlərini tamamlayır. Marqret Ayher bilərəkdən "oğur"luğa yol verir. Rəssam bu sənətin əsaslarına sadıq olduğunu öz qobelenləri ilə sübut edir.

Bu media-qobelenləri ucuz başa gəlsə də, yüksək texnologiyalara söykənən sənaye məhsulları üçün sənətsevərlərin xüsusi marağına səbəb olur.

Qeyd edək ki, qobelen sənətinə aid məlumatlara ilk dəfə Homerin "Odisseyə"sində rast gəlinir. Məşhur Roma şairi Ovidinin "Metamorfozlar" əsərində isə qobelen hazırlamaq üçün toxucu dəzgahlardan və onların üzərində əks olunmuş naxışlardan bəhs olunur. Səlib yürüşləri zamanı avropalılar xalı istehsalı ilə

Qərbin Şərqdən əxz etdiyi sənət nümunəsi - QOBELƏNLƏR

yaxından tanış olub və geri qayıdarkən özləri ilə şərq ustalarının qobelen və ya şpaler adlanan toxuculuq əsərlərini qənimət kimi götürüblər. Qobelenlər şərqdə gündəlik istifadə üçün nəzərdə tutulmuşdusa, qərbdə onlar zadəgan nəsil-nəcəbətinin, zəngin həyat tərzinin, dünyagörüşünün rəmzi kimi qəbul olunurdu. Zaman ötdükcə qobelenlər saray bəzək-düzəyinin əsas elementlərinə

çevrildilər. O vaxtdan etibarən bu sənət nümunələri memarlığın ayrılmaz tərkib hissələrinə çevrilib.

Sərgidə nümayiş olunan iri formatlı barokko qobelenlərinin əsas mövzusu maraqlı media şəkillərindən, mətbuat fotolarından və informasiya cəmiyyətimizin ikonalarından götürülüb. Bu ikonalar isə klassik dövrdən bu günə qədər gəlib çıxan obrazların istifadəsindən yaranıb.

Sərgidə Marqret Ayherin səkkiz əsəri nümayiş olunur. "Şərq-sayağı idilliyə", "Heyvanat aləmi və oyunbazlar", "Diana öz aləmində", "Oyunbaz insan 1" və "Oyunbaz insan 2", "Həvvanın gözünə raket cildində görünən Zevs", "Qəhrəmanlar 2", "Tisian barədə" əsərləri mədəni və artistik akt olaraq XX əsrdə kollaj və montajın meydana gəlməsindən sonra yaranıb.

Müəllif əsərlərində qobelen emalının əsas qaydalarına riayət edir. Çərçivəni qobelen ənənəsinə uyğun olaraq heyvanat aləmindən götürür. Əsərin əsas motivlərini isə müasir mövzulardan seçir.

Sərginin qısa müddət fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq tamaşaçı marağını yüksək qiymətləndirmək olar. Alman rəssamın əsərləri yerli sənətsevərlər tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb.

Hazırda Belarusun Bobruysk şəhərində yaşayan soydaşımız, gənc rəssam Rasim Həsənov istedadı ilə görünləri heyrləndirir. Gürcüstanın Qardabani rayonunda doğulan bu gənc xüsusi rəssamlıq təhsili olmasa da peşəkar rəssamlardan heç nə ilə fərqlənmir.

Belarusda yaşayan azərbaycanlı "Pikasso"

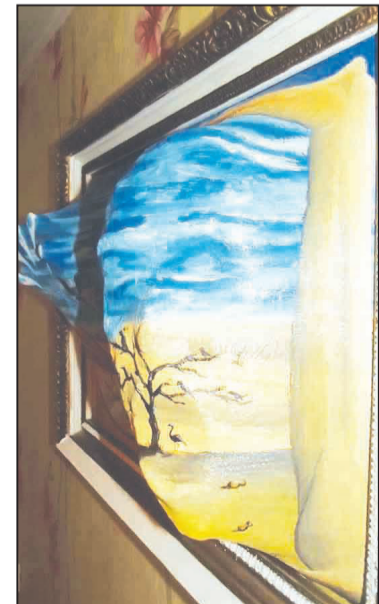
Rasim Həsənov "Aydın Yol" qəzetinə açıqlamasında ən böyük arzusunun ali təhsil almaq, peşəkar rəssam olmaq istədiyini deyib: "Uşaq yaşlarımdan rəsm çəkməyə başlamışam. Ancaq bu sahədə heç bir təhsilim yoxdur, heç bir dərnəyə də getmədən, müəllimim olmadan bu işləri ərsəyə gətirə bildim".

Sürrealist üslubunda çəkdiyi rəsmlərinə görə ona "Azərbaycanlı Pikasso" deyirlər. Rasim Həsənov hadisələri öz baxış bucağından və tamamilə fərqli baxır. Əsərləri ilə insanın şüuraltına enməyi bacaran rəssam insanları öz gerçəkləri ilə üz-üzə qoyur. Gənc müəllifin işlərinə baxdıqda, onun, həmçinin, rəngləri gözəl duyduğunun şahidi oluruq. Rəsmlərində rənglərin harmoniyası ilk baxışdan adamı özünə çəkir. Bu əsərlərin cazibəsindən uzun müddət ayrılmay

olmur. Rəsmlər istər mövzu, istərsə də texnika baxımından müasir zamanla səsleşir. Rasim Həsənovun xüsusi təhsil almadan rəsm

sənətinin ən çətin cərəyanlarından sayılan sürrealizmdə bu cür gözəl əsərlər yarada bilməsi insanı təəcübləndirir. Hiss olunur ki, o, bu

janrın incəliklərinə qədər bələddir. Bu da öz növbəsində böyük istedadın varlığından xəbər verir.

Hazırladı: Rövşən DANYERİ

